

РОБЕРТ ЗІТАЛЕР
ЦІЛЕ ЖИТТЯ

ВОЛОДАР
ПРЕСТИЖНИХ
НІМЕЦЬКИХ
І АВСТРІЙСЬКИХ ПРЕМІЙ
ФІНАЛІСТ
МІЖНАРОДНОГО
БУКЕРА-2016

Р О Б Е Р Т З І Т А Л Е Р
ЦІЛЕ ЖИТТЯ

Харків

Vivat
PUBLISHING

2016

УДК 821.112.2
ББК 84(4Нім)
3-59

Перекладено за виданням:
Seethaler R. Ein ganzes Leben / Robert Seethaler. —
Berlin : Hanser, 2014. — 160 S.

Переклад з німецької *Єлени Даскал*

Дизайнер обкладинки *Віталій Котенджи*

Зіталер Р.

3-59 Ціле життя / Роберт Зіталер ; пер. з нім. Є. Даскал. —
Х. : Віват, 2016. — 160 с.
ISBN 978-617-690-733-6 (укр.)
ISBN 978-3-446-24645-4 (нім.)

Ця книжка — про життя. Вірніше, про волю до життя. Герой від самого дитинства переборює труднощі, на його долю випадає Друга світова війна, його світ зруйнований, проте він не втрачає людяності та здатності бачити навколишню красу. Живе просто та природно. І ціле життя — кохає. А крім Андреаса Еґґера, у романі є ще один головний герой — це велика природа, могутня, велична, прекрасна.

УДК 821.112.2
ББК 84(4Нім)

ISBN 978-617-690-733-6 (укр.)
ISBN 978-3-446-24645-4 (нім.)

© Hanser Berlin im Carl Hanser
Verlag München, 2014
© ТОВ «Видавництво "Віват"», ви-
дання українською мовою, 2016

Одного лютневого ранку тисяча дев'ятсот тридцять третього року Андреас Еггер підняв із наскрізь промоклого, смердючого чимось кислим сінника помираючого чоловіка, щоб пронести його до села понад три кілометри вкритими товстим шаром снігу гірськими стежинами. Йоганнес Калішка ціле життя випасав кіз, через що жителі долини називали його не інакше як Рогатим Гансом.

Зазирнути до Рогатого Ганса Андреаса змусило дивне передчуття. Він знайшов чоловіка скоцюрбленим під цілою купою старих козячих шкір за давно вже охололою грубкою. Від блідого, наче полотно, пастуха залишилися майже самі кістки, і він витріщався на Еггера крізь темряву. Андреас одразу зрозумів, що смерть уже стоїть у чоловіка за плечима. Він підняв його обома руками, неначе дитину, й обережно посадив на вислані сухим мохом заплічні ноші, котрі Рогатий Ганс усе життя тягав за спиною, збираючи в них

хмиз або вмостивши туди поранених кіз. Андреас обв'язав чоловіка мотузкою для худоби, припнув її до каркасу й затягнув вузли так міцно, що шворка аж уп'ялася в деревину. У відповідь на питання, чи боляче йому, Рогатий Ганс лише похитав головою та скривив губи в усмішці. Еггер знав, що він бреше.

Перші тижні нового року видалися надзвичайно теплими. Сніг у долинах розтанув, і в селі постійно чулося крапання й плюскіт талої води. Проте в останні кілька днів знову похолоднішало, з неба посипав нескінченний густий сніг і заховав усе довкола під своєю всюдисущою білизною. Усе живе і навіть кожен звук здавалися білими. Перші кілька сотень метрів Еггер не розмовляв із чоловіком, який тремтів у нього за плечима. Він і так мав чим зайнятися: мусив стежити за шляхом, що вигинався перед ним мовчазним гірським серпантинном. Мела хуртовина, й обриси дороги лишалося лише вгадувати. Час від часу він зауважував, що Рогатий Ганс поворушився. «Давай-но ще помри мені тут», — кинув через плече, не сподіваючись на відповідь. Минуло майже півгодини, у вухах лунало лише власне важке дихання, аж раптом ззаду донеслося:

— Померти було б не найгірше.

— Та тільки не в мене на горбі! — відізвався Еггер і зупинився, щоб приладнати на місце шкіряний ремінь на плечі. Якусь мить він прислухався до мовчазного снігу. Довкола панувала суцільна тиша. Мовчали гори, які він так добре знав. Утім, вони досі могли наповнити його серце страхом. — На моєму горбі зась, — повторив він і рушив далі. За кожним поворотом здавалося, що сніг валить дедалі густіше, такий він був непроглядний, м'який і безшумний. Рогатий Ганс ворушився щоразу рідше, поки зовсім не припинив, і Еггер уже подумував про найгірше.

— Ти вже помер? — поцікавився він.

— Ще ні, ти, кульгавий чортяко, — донеслося у відповідь навдивовижу чітко.

— Я тільки припустив. До села мусиш протриматися, а там роби що хочеш.

— А якщо я не хочу триматися до села?

— Мусиш! — відрубав Еггер. Тепер йому здавалося, що вони вже вдосталь набазікалися, і наступні півгодини минули в тиші.

Коли до села навпростець залишалося триста метрів, на висоті Скелі Шулік, де, наче горбаті гноми, похилилися перші сосни, Еггер збочив

зі стежки, зашпортався, гепнувся на дупу та з'їхав косогором на двадцять метрів нижче, аж поки не зачепився за кругляк майже з людину завбільшки. У скелястому затінку було безвітряно, здавалося, сніг падав тут повільніше й тихіше. Еггер сидів, злегка обіпершись спиною на ноші. Він відчув різкий, але стерпний біль у лівому коліні. Добре, що нога взагалі залишилася цілою. Рогатий Ганс якусь мить зовсім не ворушився, а потім несподівано почав кахикати та на додачу ще й теревенити своїм захриплим і таким тихим голосом, що годі було щось розчути.

— Де ти волів би лежати, Андреасе Еггер?

— Га?

— У якій землі ти хотів би бути похований?

— Не зна, — буркнув Еггер. Він ніколи про таке не замислювався та й узагалі вважав, що немає сенсу гаяти час і думки на такі речі. — Земля є земля і, де б ти не лежав, залишається однаковою.

— Може, вона й залишається однаковою, та й усе на світі стане таким зрештою, — пролунав шепіт Рогатого Ганса, — але настане Холод. Холод, котрий пройматиме до кісток. Він зжере твою душу.

— І душу теж? — перепитав Еггер, раптом відчувши, як поза шкірою пішов мороз.

— Насамперед душу! — виголосив Рогатий Ганс. Він витягнув шию над заплічними ношами так далеко, як тільки спромігся, і витріщався на стіну з туману і падаючого снігу. — Душу, і кістки, і дух, і все інше, у що людина вірила і що цінувала ціле життя. Усе пожере нескінченний Холод. Так було написано, і так я це чув. Смерть народжує нове життя, кажуть люди. Але вони дурніші за найдурнішу косулю. А я кажу так: смерть узагалі нічого не народжує! Смерть — справжня Холодна Пані.

— Справжня що?

— Холодна Пані, — повторив Рогатий Ганс. — Вона йде горами й крадеться долинами. Приходить, коли хоче, і бере те, чого потребує. Вона не має ані обличчя, ані голосу. Холодна Пані приходить, бере та йде геть. Ось і все. Хапає тебе, проходячи повз, забирає із собою та запроторює до першої-ліпшої дірки. І серед останнього клаптика неба, який ти побачиш перш ніж нарешті заснути навіки, знову з'являється вона і дмухає на тебе. Тоді тобі застається сама лише Темрява. І Холод.

Еггер зиркнув на засніжене небо і на мить злякався, що щось може там з'явитися і дмухнути йому просто в лице.

— Ісусе, — процідив він крізь зуби, — кепські справи.

— Так, це кепсько, — погодився Рогатий Ганс згрубілим від страху голосом. Обидва чоловіки більше не ворушилися. Крізь тишу долинув ледь чутний спів вітру, що виринув із-за стрімчака й гнав поперед себе тоненький сніжний стяг. Еггер раптово відчув якийсь рух і вже наступної секунди беркицьнувся назад, упавши спиною на землю. Якимось чином Рогатому Гансові вдалося послабити вузли й блискавично швидко вибратися з нош. Тепер він стояв, висхлий у своєму лахмітті, й хитався від вітру. Андреас знову здригнувся.

— Негайно залазь назад, — попередив він, — бо знову щось підчепиш.

Рогатий Ганс застиг, витягши вперед шию. Якусь мить Еггерові здавалося, що чоловік прислухається до слів, які вже проковтнув сніг. Потім пастух повернувся й побіг великими стрибками в напрямку гір. Андреас скочив на ноги, послизнувся і, лаючись, знову гепнувся на дупу. Уперся обома руками в землю та зіп'явся на ноги.

— Повернись! — крикнув він услід пастухові, котрий кинувся навтьоки з неймовірною швидкістю. Але Рогатий Ганс його більше не чув.

Еггер скинув із плеча ремінь, дозволивши ношам упасти на землю, і побіг за втікачем. Уже за кілька метрів йому, захеканому, довелося зупинитися — схил у цьому місці був занадто пологим, і він із кожним кроком провалювався в сніг аж по стегна. Сухорлява постать перед ним стрімко зменшувалася, аж поки нарешті не розчинилася остаточно в непроникно-білій хуртовині. Еггер склав рупором руки біля рота й закричав на все горло:

— Стій, ти, дурний псе! Ще нікому не вдалося втекти від смерті.

Усе марно — Рогатий Ганс зник.

Андреас Еггер спустився кілька останніх метрів до села, щоб зазирнути до заїзного двору «У золоті сарни» й зігріти свою глибоко перестрашену душу мисочкою шкварок і келишком домашньої трав'яної настоянки. Він знайшов собі місце просто біля старої кахельної грубки, поклав руки на стіл і прислухався, як повільно починає текти до пальців тепла кров. Дверцята грубки були відчинені, всередині потріскував вогонь. На якусь коротку хвилю чоловікові здалося, що він упізнав у полум'ї лице пастуха — той нерухомо витріщався у відповідь. Андреас хутко

причинив дверцята й перехилив свій шнапс, заплющивши очі. Коли він знову їх розплющив, поруч з'явилася молода панянка. Вона просто стояла, уперши руки в боки, і дивилася на нього. У дівчини було коротке волосся кольору льону, а її шкіра миготіла рожевим, розігрівшись теплом від грубки, і Еггер мимохіть подумав про щойно народжене поросля. Хлопчиком він час від часу витягав їх із соломи й притискався обличчям до м'яких животиків, котрі пахли землею, молоком і свинячим навозом. Він опустил погляд на дівочі руки, аж раптом йому здалося дивним, що вони мали важкий, нікчемний і дурнувятий вигляд.

— Ще один? — поцікавилася дівчина, і Еггер ствердно кивнув. Вона принесла нову склянку і, нахилившись уперед, щоб поставити її на стіл, торкнулася складкою на блузці його передпліччя. Дотик був майже нечутний, але залишив по собі гострий біль, котрий, здавалося, щосекунди дедалі глибше вгризається в плоть. Андреас подивився на дівчину, і та всміхнулася.

Ціле життя Андреас Еггер згадував цю мить, цю коротку усмішку в пообідні години в шинку, коло грубки, яка тихо потріскувала.

Коли він трохи пізніше знову вийшов на вулицю, сніг перестав. Було зимно, і повітря залишалося прозорим. Клапті туману повзли поміж гір, верхівки яких уже осяяло сонце. Еггер залишив село позаду і попрямував додому крізь глибокий сніг. Біля лісового струмочка кількома метрами нижче від старої дерев'яної кладки вовтузилися діти. Вони покидали шкільні наплічники в сніг і позазлазили до річища. Дехто ковзав уздовж замерзлої течії навсидячки, а інші повзли по кризі на всіх чотирьох, дослухаючись до булькотіння внизу. Побачивши Еггера, вони згуртувалися й закричали:

— Кульгавий! Кульгавий! — Дитячі голоси лунали в застиглому повітрі чисто й чітко, наче крик молодого беркута, який кружляв високо над долиною й полював на сарн, що падали з урвища, чи косуль на пасовиськах. — Кульгавий! Кривоніг! — Еггер відклав ноші, підняв із навислого берега струмка шматок льоду завбільшки з кулак, нахилився й пожбурих у напрямку халамидників. Він прицілився занадто високо, тож крига пролетіла над дітьми. У найвищій точці своєї траєкторії якусь мить вона мала такий вигляд, наче збиралася залишитися там висіти назавжди — маленьким небесним тілом, що виблискує під

сонячними променями. Потім крига впала й нечутно зникла в затінку вкритих снігом сосен.

* * *

Минуло три місяці. Еггер сидів на пеньку, на тому самому місці та спостерігав, як жовтява хмара куряви затемнює вхід до долини. Тієї ж миті з неї постали двісті шістдесят робітників, дванадцятьоро машиністів, чотири інженери, сім італійських кухарок і кілька інших людей — їхня кількість була далекою від уже названої робочої сили з будівельної бригади фірми «Біттерманн і сини», котра наближалася до села. Здалеку юрба скидалася на велетенську отару, лише примруживши очі можна було впізнати то тут, то там високо зведену руку або перекинуту через плече сапу. Натовп людей був лише авангардом колони важкого устаткування — з машинами, інструментами, сталевими балками й цементам. Були там також інші різноманітні будівельні матеріали, навантажені у ваговози й візки, запряжені конями, що рухалися неукріпленими вулицями неквапним кроком. Уперше в долині пролунало глухе деренчання дизельних моторів. Місцеві мовчки стояли вздовж узбіч, поки старий конюх Йозеф

Маліцер раптово не зірвав з голови свого повсяного капелюха й на radoщах не підкинув його в повітря. Аж тоді всі інші почали радіти, горланити й волати. Кілька тижнів тому прийшла весна, і з її настанням почали чекати на появу будівельної бригади. Тут з'явиться канатна дорога. Повітряна канатна дорога, яка споживатиме постійний електричний струм. У її блакитних вагончиках люди розтинатимуть гірське повітря й милуватимуться панорамою всієї долини. Це був грандіозний задум. Сталеві канати завтовшки двадцять п'ять міліметрів перетинатимуть небо впродовж майже двох тисяч метрів і сплітатимуться один із одним, наче гадюки, що знайшли собі пару. Потрібно буде подолати тисячу триста метрів різниці у висоті, прокласти мости над ущелинами й підірвати стрімчаки. З канаткою до долини прийде електрифікація. Дротами із дзижчанням потече електричний струм, щоб осяювати навіть уночі теплим світлом вулиці, кімнати й стайні. Так і навіть ще більше думали собі люди, підкидаючи свої капелюхи й сповнюючи чисте повітря радісними вигуками. Еггер залюбки приєднався б до них, але з якихось причин залишився сидіти на своєму пеньку. Він почувався пригнічено, хоча й сам не розумів чому. Можливо,

це було пов'язано з торохкотінням моторів, із шумом, який несподівано заповонив долину. Ніхто не міг знати, коли він знову зникне. Та й чи зникне взагалі? Еггер ще трохи посидів так і не витримав — схопився на ноги, побіг донизу, приєднався до решти людей на узбіччі й закричав, зарадів так бурхливо й гучно, як тільки міг.

Дитиною Андреас Еггер ніколи бурхливо чи гучно не кричав і не радів. Він навіть ніколи посправжньому не розмовляв, аж поки не пішов до школи. Набравшись відваги, хлопчина зібрав до купи цілу пригоршню слів, котрі часом промовляв у довільному порядку. Щоб розмовляти, потрібно бути уважним, а це вже не обіцяє нічого доброго. Улітку тисяча дев'ятсот другого року його, ще маленького хлопчика, дістали із запрягу, який забрав Андреаса з далекого рідного міста й привіз у гори. Він просто мовчки стояв і дивився широко розплющеними очима на білі мерехтливі вершечки гір. Йому мало тоді бути рочків зо чотири, може, трохи більше чи менше. Ніхто точно не знав, та це нікого й не обходило. А найменше ця інформація цікавила заможного селянина Губерта Кранцштокера, котрий з відразою

зустрів хлопчика та кинув кучерові мізерні чайові — два гроші й черству скибину хліба. Малий був єдиною дитиною його своячки, що жила аж надто безтурботним життям. За це Господь Усемогутній нещодавно покарав її сухотами й забрав до свого царства. Принаймні в хлопчини на шиї висів шкіряний мішечок із кількома купюрами. Цей аргумент виявився достатнім для Кранцштокера, і він не відправив малого одразу до дідька чи до пастора перед церковні двері, хоча, на його думку, результат був би приблизно однаковим. У будь-якому разі Еггер залишився там та із захватом роздивлявся гори. Від раннього дитинства він зберіг у пам'яті лише цей пейзаж і ніс його у своєму серці ціле життя. Більше Андреас нічого не пам'ятав про ті дні, і з плином часу його перший рік в обійсті Кранцштокера зникав у тумані минулого.

Наступний спогад: йому вже приблизно вісім років, голий і худезний, він звисає з дишла. Ноги й голова маятником гойдаються майже коло долівки, пропахлої кінською сечею, а білі сіднички стирчать у морозному повітрі та приймають на себе удари Кранцштокерового ліщинового прутика. Селянин, як завжди, вимочив прутика у воді,

аби той був гнучкішим. Різка коротко та дзвінко свистить у повітрі перш ніж, зітхнувши, опуститися на Егтерові сідниці. Він ніколи не кричить, і це розпалює селянина, провокує щораз сильніші удари. Божа рука створила й загартувала людину, щоб та панувала над землею та всім, що нею гуляє. Людина виконує Божу Волю і несе Слово Боже. Людина дає життя силою свого лона й забирає — силою власних рук. Людина — це плоть і це ґрунт, і людина — це селянин, ім'я котрому Губерт Кранцштокер. Коли йому подобалося, він орав свої угіддя, закидав відгодовану свиню на плече, приводив у світ дитя або підвішував інше на дишло, бо він був Чоловіком, Словом і Вчинком. «Господипрости, — бурмоче Кранцштокер і свистить різкою, — Господипрости».

Підстав для такого покарання існує чимало: пролите молоко, запліснявілий хліб, загублена ху-доба, затинання під час вечірньої молитви... Якось селянин зрізав занадто товстого прута чи, може, просто забув його замочити або ж надміру розлютився й бив сильніше, ніж зазвичай, — ніхто точно не знає. У будь-якому разі він ударив, і десь у маленькому тілі щось клацнуло, а хлопчик більше не ворушився. «Господипрости», — прошепотів

Кранцштокер і здивовано опустив руку. Малого Еггера віднесли до хати, поклали на соломі, а там селянка із діжкою води й горнятком теплого молока повернула його до життя. Схоже було, що з правою ногою щось негаразд, проте, оскільки огляд у шпиталі коштував би занадто дорого, до малого покликали із сусіднього містечка костоправа Алоїза Кламмерера. Алоїз Кламмерер виявився привітним чолов'ягою з неймовірно мініатюрними ніжно-рожевими ручками, тим не менш поміж лісорубів і підмайстрів ковалів ходили легенди про їхню силу й майстерність. Багато років тому його якось викликали до маєтку заможного селянина Гірца, де сильний як ведмідь, потворний дорослий син селянина надудлився до нестями й проломив дах у стайні. Там він кілька годин поспіль крутився в курячому посліді, вигукував якісь нерозбірливі звуки і, озброївшись вилами, успішно оборонявся від будь-яких спроб дістатися до нього. Алоїз Кламмерер наблизився з безтурботною посмішкою, пригнувся від націленого на нього удару вилами, устроїв молодика два пальці точнісінько в ніздрі й придавив його одним вправним рухом коліна. Після того вправив йому спочатку дурнувятий череп, а тоді вже й вивихнуті кістки.

Еггерову зламану стегнову кістку Алоїз Кламерер теж склав докупи. Потім наклав на ногу шину з кількох вузьких дерев'яних рейок, помас- тив трав'яною маззю й обгорнув грубим бинтом. Наступні шість тижнів Еггер був змушений про- вести на сіннику в мансарді й робити свої справи лежачи, у стару миску для вершків. Минуло ба- гато років, і Андреас Еггер уже давно став дорос- лим чоловіком, достатньо сильним, щоб понести через гори на плечах помираючого пастуха, коли якось уночі подумав про трави, щурячий послід і єдиний вихід зі смердючого горища. Із передпо- кою він відчував, як здійсмається тепло з нижньої кімнати. Чув, як тихенько стогнуть уві сні селян- ські діти, як громоподібно хропе Кранцштокер і видає якісь незрозумілі звуки селянка. Зі стай- ні долітали звуки, що видавали тварини, — їхній шурхіт, дихання, жвакання та фиркання. Часом, коли світлими ночами він не міг заснути, а в ма- леньке слухове віконце зазірав місяць, хлоп- чик намагався сісти якомога рівніше, щоб бути ближчим до нього. Місячне світло було дружнім і м'яким, і, якщо подивитися на пальці на ногах, вони здавалися дрібними круглими кавалочка- ми сиру.

Коли за шість тижнів нарешті знову покликали костоправа, щоб зняв бинти, нога була тоненька, наче куряча кісточка. Крім того, вона криво стирчала зі стегна й узагалі здавалося, що кістку вправили трохи перекручено і вигнуто. «Переростеш, як і решту в житті», — пообіцяв Кламерер, миючи руки в мисці зі свіжим, іще теплим молоком. Малий Еггер підвівся з ліжка, долаючи біль, прошкутильгав по будинку і рушив ще трохи далі — на велику Курячу луку, де вже розквітли доронікум і примули. Хлопчик скинув нічну сорочечку й упав на спину в траву, розкинувши руки. Сонце світило просто в обличчя, і вперше на його пам'яті Андреас подумав про маму. Він уже давно забув, який вона мала вигляд. Як вона хотіла одужати? Як лежала там до скону? Зовсім маленька, худорлява й бліда? Чи тремтів у неї на лобі самотній сонячний зайчик?

Еггер знову набрався сил, проте нога залишилася зігнутою, і надалі йому довелося йти життям, шкутильгаючи. Схоже було, наче його правій нозі завжди потрібно трошки більше часу, ніж решті тіла, наче вона перед кожним кроком мусила поміркувати, чи має взагалі сенс так напружуватися.

Після цього дитячі спогади Андреаса Еггера стали якимись поношеними й уривчастими. Якось він побачив, як заворушилася гора. Здавалося, щось намагалось проштовхнутися крізь її затінений бік, а потім, приглушено зітхнувши, сповз цілий косогір. Ґрунт потягнув лісову капличку та кілька скирт і поховав під собою хиткі кам'яні стіни давно вже закинутого Кернштайнового обійстя. Теля, відділене від решти стада через заціпенілу задню ногу, злетіло в повітря разом із вишнею, до якої було припнуте. Кілька секунд воно витріщалося віддаля на долину, а потім тварину затопила й поглинула галька. Еггер пам'ятає, як люди на іншому боці долини стояли, пороззявлявши роти, і спостерігали за нещастям. Діти взялися за руки, чоловіки мовчали, жінки плакали, а над усім цим розносилося бурмотіння старих, котрі читали «Отче наш». Кілька днів по тому теля знайшлося за кілька сотень метрів нижче. Воно нерухомо лежало з набряклим черевом в одному з вигинів струмка, досі припнуте до вишні, а вода омивала його ноги, що стирчали в небо.

Еггер ділив велике ліжко в спальні із селяниновими дітьми, та це не означало, що він був

одним із них. Увесь час, проведений на обійсті, хлопчик залишався чужинцем, якого всі терпіли. Він був байстрюком покараної Богом своячки, і за селянинову милість дякувати мав лише вмісту свого шкіряного мішечка, котрий висів на шиї. По правді, ніхто не сприймав його як дитину. Малий був просто створінням, яке мусило працювати, молитися й підставляти сідниці під ліщинову різку. Лише стара мама селянки, бабуся, час від часу знаходила для нього теплий погляд або привітне слово. Часом вона клала руку йому на голову й бурмотіла: «Захисти тебе Господь». Коли настав час косовиці, Еггер дізнався про її несподівану смерть — жінка пекла хліб, знепритомніла й упала обличчям у тісто. Хлопчик випустив із рук косу, мовчки піднявся аж до Орлиної кручі, щоб знайти собі місце в затінку, де можна поплакати.

Три дні бабуся лежала в труні в маленькому прикомірку між будинком і стайнею. Там було темно хоч в око стрель, вікна позапинали, а на стінах повісили чорні хустки. Бабці в руки вклали дерев'яні чотки, а обличчя осяяли двома тріпотливими свічками. Запах тліну швидко ширився цілим будинком, навколо буяло літо, і спека пробивалася до комірчини

з небіжчицею крізь кожну шпарину. Коли врешті два кремезних коні-хафлінги притягли катафалк, селяни зібралися, щоб попрощатися з померлою. Кранцштокер побризкав її свяченою водою та викашляв із себе кілька слів. «Бабця пішла, — сказав він. — Куди, нікому не відомо, але так і має бути. Де помирає все старе, з'являється місце для нового. Так є і так завжди буде, амінь». Її поклали у фургон, і похоронна процесія, де, як завжди, зібралася вся сільська громада, повільно рушила вперед. Коли люди минали кузню, раптово розчахнулися закіптюжені двері, і з них вирвався ковалів пес. Хутро в нього було чорне як смола, а між ніг виднілися напухлі яскраво-червоні геніталії. Хрипко гавкаючи, пес кинувся на упряж. Кучер ляснув його батогом, але, здається, пес не відчував болю. Він стрибнув на одного з коней і вкусив його за задню ногу. Хафлінг став цапа і брикнувся, велетенське копито вдарило пса по голові, почувся хрускіт — пес заскавчав і мішком гупнувся на землю. Поранений кінь захитався, і упряж нахилилася, падаючи в канаву з талою водою. Кучер уже зістрибнув із козлів і опустив своїм тваринам віжки, щоб утримати візок.

на дорозі. Проте труна зісковзнула й стала на бік. Віко, що наспіх закрили, аби запхати до фургона, а остаточно мали прибити цвяхами перед самим погребом, зістрибнуло, і в отворі з'явилося передпліччя небіжчиці. У темряві прикомірку руки здавалися білосніжними, а тепер у яскравому обідньому світлі виявилися жовтими, як цвіт маленької гірської фіалки, що квітнула в затінку на берегах струмка і в'янула, щойно на неї потрапляло сонце. Кінь востаннє став цапа, а потім завмер, хоча боки його досі тремтіли. Еггер бачив, як майнула з труни бабцина рука, і на якусь мить хлопчику здалося, що вона хотіла помахати йому на прощання, востаннє пробурмотіти «Захисти тебе Господь», призначене лише йому. Віко встановили на місце, труну запхали до фургона, і процесія змогла рушити далі. Пес залишився лежати позаду на вулиці, здригаючись у судомках, намагаючись повернутися й сліпо кусаючи сам себе. Ще довго чулося клацання його щелеп, перш ніж собаку вбили в кузні шматком заліза, котре мало б стати косою чи серпом.

Тисяча дев'ятсот десятого року в селі збудували власну школу. Малий Еггер, перед тим як узятися до роботи в стайні, тепер щоранку сидів

разом із іншими дітьми в шкільному кабінеті, пропахлому свіжою смолою, і вчився читати, писати й рахувати. Він навчався повільно, наче долаючи якийсь прихований внутрішній опір, але з часом почав убачати певний сенс у хаосі крапок і тире на дошці. Незабаром він просунувся вже так далеко, що міг читати книжки без картинок, що збудило в дитині підозри та змусило боятися зустрічі зі світом по той бік долини.

По смерті обох найменших Кранцштокерових дітей, які швидко згасли від дифтерії однієї довгої зимової ночі, робота на обійсті стала ще важчою, оскільки для неї залишилося менше рук. Із іншого боку, Еггер мав тепер достатньо місця в ліжку й не мусив битися за кожен окраєць хліба зі зведеними братами й сестрами, які ще лишилися. Скоро вони вже майже припинили чубитися, і пояснювалося це дуже просто: Еггер став занадто сильним. Схоже було, наче природа намагається виправити те, що зіпсувала поламана нога. Уже в тринадцять років він мав м'язи порядного молодика, а в чотирнадцять уперше витяг крізь люк зерносковища шістдесятикілограмовий мішок. Він був сильним, але неквапним. Спроквола думав, спроквола вів бесіду, спроквола ходив. Наче

кожна думка, кожне слово і кожен крок залишали сліди, до того ж точно там, де ці сліди, на його думку, пасували.

Наступного дня після Еггерових вісімнадцятих уродин (оскільки про його народження не було жодної точної інформації, бургомістр обрав на вмання один літній день, а саме п'ятнадцяте серпня тисяча вісімсот дев'яносто восьмого року, як день народження, про що одразу ж видав свідоцтво) трапилося так, що за вечерею поливана миска з молочною зупою вислизнула хлопцеві з рук і розбилася з глухим тріском. Зупа зі шматочком хліба, який він саме вкинув туди, розлилася підлогою, і Кранцштокер, котрий уже склав був руки для застільної молитви, поволі звівся на ноги. «Візьми ліщину й поклади у воду, — наказав він. — Зустрінемося за півгодини!»

Еггер узяв прута з гачка, поклав його на вулиці у воду, уклався на дишло й махав ногами. За півгодини з'явився селянин. «Різку сюди!» — командував він.

Еггер зістрибнув з жердини й дістав із діжки прут. Кранцштокер зі свистом розітнув ним повітря. Гнучко зігнув прут руками і залишив позад себе ніжну завісу з блискучих крапель.

— Скидай штани! — наказав селянин. Еггер згорнув руки на грудях і похитав головою. — Ти диви, байстрюк надумав опиратися поважному селянинові, — зауважив Кранцштокер.

— Я хочу спокою — та й по всьому, — сказав Еггер. Селянин випнув нижню щелепу. До його бороди прилипли висохлі рештки молока, на шиї пульсувала довга вібруюча жила. Чоловік зробив крок уперед і заніс руку.

— Якщо ти вдариш мене, я дам здачі, — попередив Еггер, і селянина заціпило просто посеред руху.

Коли Андреас пізніше згадував цю мить, йому здавалося, що вони стояли там один навпроти одного цілий вечір: він зі схрещеними на грудях руками і селянин із ліщиною різкою в занесеному кулаці. Обидва мовчали й дивилися один на одного з холодною ненавистю. Насправді минуло щонайбільше кілька секунд. Різкою повільно збігла крапля води, відірвалася, затремтівши, і впала на землю. Зі стайні почулося приглушене жвакання корови. У хаті засміялася дитина, і знову в обійсті запала тиша.

Кранцштокер опустил руку.

— Забирайся звідси негайно, — промовив він самими лише губами, і Еггер пішов геть.

Андреаса Еггера всі мали за каліку, але він був дужий. Брався за діло, мало потребував, рідко розмовляв і зносив сонце чи спеку в полі так само просто, як лісовий холод, що проймає до кісток. Брався за будь-яку роботу і сумлінно порався з нею без жодних нарікань. Знав, як обходитися з косою та вилами. Згортав свіжоскошену траву, вантажив на віз послід, тягнув із поля каміння й солом'яні скирти. Наче жук, повз полем і підіймався між скелями за загубленою худобою. Знав, яке дерево в якому напрямку краще рубати, як встромляти клин. Пилка його була відточена, а сокира загострена. У шинок зазірав нечасто й більше ніж обід і келих пива чи чарку трав'яної настоянки собі не дозволяв. Уночі майже ніколи не залишався в ліжку, здебільшого спав у сіні на горищі, у прикомірках чи стайнях біля худоби. Часом у ретельно обрані літні ночі чоловік розстеляв на щойно покошеній луці ковдру, лягав на спину та вдивлявся в зоряне небо. Думав про своє майбутнє, котре простягалося безмежно далеко від нього аж надто через те, що Андреас нічого від нього й не чекав. Іноді, коли він лежав так досить довго, з'являлося відчуття, що земля під

його спиною ледь помітно здіймається та опускається. У такі миті Еггер знав, що це дихають гори.

До двадцяти дев'яти років Андреас назбирав достатньо грошей, щоб узяти в оренду невеличку земельну ділянку зі скиртами сіна. Клаптик землі лежав просто на межі, де вже росли лісові дерева. Приблизно п'ятсот метрів, якщо міряти навпростець від села. Дістатися туди можна було лише манівцями, котрі вели до високогірного пасовиська. Насправді ця земля не мала практичної цінності, бо була стрімкою та виснаженою, помереженою численними кругляками й анітрохи не більшою за Курячу луку в Кранцштокеровому обійсті. Проте зовсім близько дзюркотів струмочок із прозорою крижаною водою з гір, а сонце над їхніми вершечками сходило вранці майже на півгодини раніше, ніж у селі, і гріло землю під закоцюрбленими за ніч Еггеровими ступнями. Він спляв у довколишньому лісі кілька дерев, обробив їх просто на місці та притягнув до своїх копиць декілька балок, аби укріпити похилені вітром стіни. Викопав місце під фундамент і накидав туди назбираного на ділянці каміння. Каменюк від того менше не стало, і здавалося, ніби щоночі із запилюженої сухої землі ростуть нові. Андреас збирав

камені і, якщо йому ставало нудно, давав їм імена, а коли ті закінчилися, називав звичайними словами. Коли нарешті стало зрозуміло, що в ґрунті на ділянці більше каміння, ніж він знає слів, чоловік почав свою забавку з іменами спочатку. Йому не потрібні були плуг і худоба — ділянка була занадто маленькою для власного господарства, але достатньою для крихітних овочевих грядок. Насамкінець Еггер звів невисокий парканчик навколо свого нового будинку й приладнав дерев'яну хвіртку — на той випадок, щоб колись відвідувач, котрий ітиме повз, зміг у нього затриматися.

Загалом це були гарні часи, Еггер був задоволений, і йому сподобалося б, якби отак було завжди. Проте незабаром трапилася історія з Рогатим Гансом. Хоча Еггер розумів, що не помилявся і не був винний у зникненні пастуха, але нікому не розповідав про подію, яка сталася під час шаленої хуртовини. Усі вважали Рогатого Ганса мертвим, і, хоча його тіло так і не знайшли, Еггер у цьому теж ані на мить не сумнівався. Та він так і не зміг забути, як сухорлява постать просто в нього на очах повільно зникла в тумані.

Відтоді Еггер носив усередині ще одну невинуватну згадку: біль, що обпік його передпліччя,

плечі й груди та зрештою оселився десь на рівні серця після короткого дотику до зморшок тканини. Біль був різким і водночас найглибшим з усіх, які Еггер відчував колись до того дня, враховуючи Кранцштокерові удари ліщиною різкою.

Її звали Марія, і Еггерові здавалося, що це найкраще на світі ім'я. Кілька місяців тому вона з'явилася в долині в пошуках роботи. Волосся збилося в копицю, а черевики зносилися вщент. Їй пощастило, що кількома днями раніше господар заїзного двору вигнав до дідька свою служницю, котра непередбачувано завагітніла. «Покажи руки», — сказав він Марії. Задоволено кивнув, помітивши мозолі на пальцях, і запропонував дівчині вільне місце. Відтоді вона обслуговувала гостей і застеляла ліжка в кількох кімнатах, де облаштувалися сезонні працівники. Дівчина відповідала також за курей, половину саду, кухню, забій худоби й чищення гостьового клозету, але ніколи не бідкалася і не поводитися гордовито чи манірно.

— Руки геть від неї, — попередив Еггера господар і націлив свого блискучого від щойно розтопленого свинячого смальцю вказівного пальця йому в груди. — Марія створена для роботи, а не для любовощів, уторопав?

— Уторопав, — погодився Андреас і знову відчув гострий біль у серці. «Перед Богом я не брешу, — подумалося йому, — тільки перед шинкарем».

У неділю підкараулив її після церкви. Марія була в білій сукенці, на голові — білий капелюшок. Хоча той капелюшок був по-справжньому гарненький, Еггер подумав, що він усе ж таки був трохи замалим. На думку спало темне коріння, що де-не-де випиналося в лісі з-під землі, а між ним, наче диво, квітнула одна невеличка біла лілія. А може, капелюшок був саме доречним, Еггер точно не знав. На таких речах він геть не знався. Його досвід спілкування з жінками обмежувався богослужінням, де він сидів в останньому ряду каплички й дослухався до їхніх дзвінких співів, поки недільний аромат дівочого помитого милом і натертого лавандою волосся паморочив йому голову.

— Я б хотів... — сказав він хрипко й обірвав речення на половині, бо раптом забув, що взагалі збирався казати. Якусь мить вони мовчки стояли в затінку каплички. Марія мала втомлений вигляд. Здавалося, що на її обличчі досі лежить відбиток церковних сутінок. До лівої дівочої брови причепилася крихітна крапочка жовтого пилку, котрий

тріпотів під легким вітерцем. Марія несподівано всміхнулася йому.

— Тут стало прохолодно, — зауважила вона, — ми могли б, певно, троха вийти на сонце.

Вони рушили рука в руку лісовою стежкою, котра вигиналася від каплички до Гарцеркогеля. Серед трав дзюркотів невеликий струмочок, а над головами в кронах дерев шепотіло листя. Підлісок повнився щебетом очеретянок, який навряд би стишився, якби пара підійшла ближче. Вони зупинилися посеред якоїсь галявини. Високо над головами застиг яструб. Раптом він розправив крила й полетів, накренившись убік. Здавалося, птах просто впав із неба та зник із поля зору. Марія набирала кілька квіточок, а Еггер жбурнув до підліску камінь завбільшки з голову просто тому, що мав на це силу й настрій. Коли на зворотному шляху вони перетинали спорохнявілу кладку, Андреас притримав дівчину за передпліччя. Її долоня була шорсткою й теплою, як шматок деревини, котрий довго лежав на сонці. Еггер радо поклав би її собі на щоку і залишився би так стояти, але натомість зробив велетенський крок і рушив далі.

— Пантруй, куди йдеш, — кинув їй, не озираючись. — На землі легко скрутити собі в'язи.

Вони зустрічалися щонеділі, а пізніше подекуди й протягом тижня. Ще дитиною Марія перелізала хиткий дерев'яний паркан свинарника, і її вкусила налякана свиноматка. Відтоді дівчина мала на шиї червонуватий рубець у формі півмісяця, завдовжкидесь сантиметрів зо двадцять. Еггер через це не переймався. Рубці, як роки, думав він собі, з'являються один за одним, і саме з них складається людина. Марію навзаєм не турбувала його крива нога. Принаймні дівчина ніколи нічого не казала про неї. Жодним словом не проходила про його кульгавість. Вони обидва взагалі мало розмовляли. Ішли пліч-о-пліч кудись і спостерігали, як біжать перед ними власні тіні, або просто сідали де-небудь на камінь і дивилися на долину.

Одного серпневого дня, по обіді, Андреас привів її до свого утіддя. Нахилився, відчинив хвірточку й пропустив дівчину вперед. Зауважив, що хатину потрібно знову побілити — вітер і волога прогризали дерево наскрізь так швидко, годі й устерегти, а відтак можна було забути про затишок. Неподалік Андреас виростив трохи овочів, приміром, селера випнулася вище за людський зріст. Тут сонце світило яскравіше, ніж у долині.

Це було не лише добре для рослин, а ще й прогрівало кожному кістки й душу. «І, звісно ж, не можна забувати про краєвид», — нагадав Еггер і описав рукою широченну дугу над цілою околицею, вид на яку за гарної погоди простягався ще далі. Усередині теж хотів би побілити, пояснював він дівчині, до того ж спеціальним тиньком. Звичайно, фарбу потрібно розводити молоком, а не водою, щоб довше трималася. Кухню, мабуть, теж треба буде краще обладнати, але є все найнеобхідніше: горнці, тарелі, столове начиння, усіляке таке, а за трапунку він почистить наждаком пательню. Стайні йому, до речі, не потрібні, бо на худобу не має вдосталь ані часу, ані місця, до того ж не планує робитися селянином. Бути селянином означало ціле життя повзати по землі і, не підводячи очей, порпатися в ній. А на його смак, людина мусила підводити очі, щоб дивитися якомога далі за свій тісний обмежений клаптик землі.

У своєму подальшому житті Еггер не міг пригадати, щоб колись балакав так багато, як того разу, коли Марія вперше навідалася до його обійстя. Слова просто випорскували з нього, й Андреас здивовано прислухався, як ті з них, що раніше здавалися зовсім самотніми, чіпляються одне

за одне і разом набувають змісту, який із приголомшливою чіткістю поставав перед очима лише тоді, коли слова були промовлені вголос.

Коли вони спускалися в долину вузьким петлястим шляхом, Еггер знову замовк. Він здавався собі дивним і трохи стидався, навіть не розуміючи чому. Біля одного з поворотів вони спинилися, аби перепочити, повсідалися на траву та зіперлися спинами на стовбур поваленого бука. Дерево зберігало тепло останніх літніх днів і пахло сухим мохом і живицею. У ясного небі над ними висився вершечок гори. Марія зауважила, що він здається порцеляновим, і Еггер, хоча в житті не бачив порцеляни, одразу ж із нею погодився. Там потрібно йти дуже обачно, зауважив він, один неправильний крок — і весь краєвид трісне або розіб'ється на незліченні крихітні друзки. Марія засміялася.

— Це звучить смішно, — пояснила вона.

— Так, — погодився Еггер. Після цього він похилив голову і більше не мудраґелив. Йому хотілося підвестися, ухопити добрячого кругляка й закинути його кудись. Якомога вище і далі. Але раптом він відчув дівоче плече на своєму. Андреас підвів голову і промовив: — Більше не можу

стримуватися! — Повернувся до дівчини, узяв її обличчя обома долонями й поцілував.

— Господи, — зойкнула Марія. — Ти таки маєш силу!

— Вибач, — сказав хлопець і налякано відсмикнув руки.

— Усе одно було чудово, — додала вона.

— Хай навіть боляче?

— Так, — погодилася, — дуже добре.

Він знову взяв її обличчя в долоні, але цього разу так обережно, наче куряче яйце або щойно вилуплене курчатко.

— Так добре, — повторила дівчина й заплющила очі.

Еггер залюбки посватався б до дівчини цього ж дня чи найпізніше наступного. Але він і гадки не мав, як може це зробити. Цілу ніч хлопець сидів на зробленому власноруч порозі будинку й витріщався на освітлену місяцем траву під ногами, а думками кружляв довкола власної незграбності. Він не був селянином і не хотів ним бути. Але він не був також ані майстром, ані лісорубом, ані чабаном. Правду кажучи, на хліб собі він заробляв як підручний робітник чи поденник,

що хапається за будь-яку можливість будь-якої пори року. Такий чоловік годився майже для всього, тільки не для шлюбу. Жінки чекають від майбутнього більшого — ось і все, що зрозумів про них Еггер. Якби все залежало від нього, Андреас просидів би решту свого життя на узбіччі, тримаючи Марію за руку і спираючись на смолисте дерево. Але більше нічого не залежало тільки від нього. Він знав своє завдання в цьому світі. Хотів захищати Марію та дбати про неї. «Людина му- сить підводити очі, щоб дивитися якомога далі за свій тісний обмежений клаптик землі», — казав він їй. І Еггерові хотілося, щоб так і залишалося.

Андреас навідався до табору фірми «Біттерманн і сини», котрий, між іншим, уже розтягнув- ся цілою лукою на схилі з протилежного боку долини і налічував більше мешканців, аніж саме село. Він подивувався баракам, що належали від- повідальним за набір нових робітників представ- никам, і зайшов надзвичайно боязким кроком до бюро, бо злякався, що може пошкодити своїм величезним черевиком килим, який укривав май- же всю підлогу. Килим приглушував кроки, і зда- валося, наче йдеш по болоту. Представник фір- ми виявився кремезним чоловіком зі вкритою

рубцями лисиною, оточеною, наче тонзура, коротким волоссям. Він сидів за столом із чорного дерева і, незважаючи на спеку в кімнаті, був убраний у шкірянку, підбиту овечим хутром. Чоловік сидів, низько нахилившись над стосом паперів, і, здавалося, не помітив, як увійшов Еггер. Щойно Андреас зібрався привернути до себе увагу якимсь звуком, службовець раптово підвів голову.

— Ти кульгаєш, — зауважив він. — Таких ми не можемо влаштувати.

— У всій околиці немає кращого за мене робітника, — відповів Еггер. — Я дужий. Я можу все і роблю все.

— Але ти кульгаєш.

— У долині, може, й так, — вів далі Еггер. — Але в горах я єдиний, хто ходить випроставшись.

Службовець повільно відхилився назад. У кімнаті запала тиша і лягла на Еггерове серце чорним серпанком. Він уважно подивився на білий тиньк на стінах і на мить забув, чому взагалі прийшов сюди. Представник фірми зітхнув, підвів руку та зробив такий жест, наче хотів стерти Еггера зі свого поля зору, а тоді сказав:

— Ласкаво просимо до «Біттерманна і синів». Ніякого алкоголю, ніякої розпусти, ніяких

профспілок. Працювати починеш завтра вранці о пів на шосту.

Половину часу Еггер рубав дерева, а іншу половину — займався зведенням гігантської сталеві балки, котра просувалася дедалі вище в гори вздовж прямої, наче стріла, лінії, відступаючи від неї на п'ятдесят метрів. Каплиця братства була найвищою в селі будівлею та досі стриміла на кілька метрів вище за лінію канатної дороги. Еггер тягав угору й униз узбіччям залізо, дерево й цемент. Копав у лісі ями для фундаменту та свердлов у скелях отвори завтовшки з руку, щоб майстер-запальник наповнив їх паличками динаміту. Під час підривання він сидів разом із іншими навпочіпки на безпечній відстані за стовбурами дерев, а по обидва боки простягалася вже вирубана просіка. Люди затуляли вуха й відчували сідницями, як тремтить від детонації гора. Оскільки Андреас знав околиці як ніхто інший, а до того ж не страждав на запаморочення, найчастіше саме його першим відправляли до свердловини. Він видирався туди галькою, дряпався між скелями й висів над урвищами, підстрахований лише тонкою шворкою, не відводячи

погляду від хмари куряви, що простягалася з-під свердла для каменю просто йому в обличчя. Еггер любив працювати на скелях. Тут, нагорі, повітря було прохолодним і чистим, часом він навіть чув, як кричить беркут, чи бачив на стіні його мовчазну тінь. Андреас думав про Марію. Про її теплі, шорсткі долоні, про рубець, вигнуту форму якого він часто описував пальцем.

Восени Еггер занепокоївся. Він розумів, що нарешті настав час посвататися до Марії, але досі не мав гадки, як це зробити. Вечорами хлопець сидів на порозі, розмито уявляв собі щось і мріяв. Звичайно, думав він собі, його пропозиція не може бути просто якоюсь пропозицією. Вона мусить бути особливою, вповні містити в собі його кохання і назавжди запасти Марії в пам'ять і припасти до душі. Він думав про щось написане, хоча досі писав ще рідше, ніж розмовляв, отже, практично ніколи. До того ж, на його думку, лист передає не так уже й багато. Як мають усі його рясні думки й почуття вміститися на одному-єдиному папірчику? Із найбільшим задоволенням він написав би про своє кохання на горах — велетенськими літерами, котрі

побачить кожен у долині. Андреас розповів про свою проблему колезі Томасу Маттлові, разом із яким викорчовував із землі розгалужене коріння в просіці. Маттл був досвідченим лісорубом і найстаршим співробітником фірми. Майже тридцять років кочував він гірськими регіонами з групами, що постійно змінювалися, і заради прогресу розчищав ліс, аби натомість посадити в землю металеві риштування та бетонні опори. Незважаючи на вік і біль, котрий, за його словами, вгризся в крижі, як зграя скажених вовків, чоловік спритно рухався в підліску легкою ходою. Певно, дійсно існує можливість написати щось серед гір, зауважив Маттл і потер рукою бородате лице. Дідьковими чорнилами — вогнем. У юності він кілька разів проводив літо в північних регіонах, рубаючи ліс для зведення мостів, і долучився там до обряду Вогня Ісусового серця: у день літнього сонцестояння розкладали велетенську вогняну картину, котра вночі освітлювала гори. Якщо можна малювати вогнем, міркував він, то чому б ним не написати щось? Наприклад, якусь пропозицію Марії. Три-чотири слова — більше, звичайно, не вийде, більше було б неможливо. *«Будеш моєю?»* чи

«Виходь за мене, люба» — щось таке, що жіночки полюбляють чути.

— Так воно мало би вийти, — мовив Маттл задумливо. По цьому він потягнувся рукою за голову й витяг тоненьку, укриту пуп'янками гілочку, котра зачепилася йому за комір. Повідкушував пуп'янки один за одним і посмоктав їх, наче карамельки.

— Так, — кивнув Еггер. — Так мало би вийти.

Два тижні по тому, пізньої пообідньої години першого жовтневого дня, сімнадцятеро чоловіків з Еггерової групи піднялися галькою до Орлиної кручі, щоб виконати настанови, котрі хрипко ревів Маттл. Вони розклали вздовж лінії, позначеної конопляною мотузкою, на відстані двох метрів один від одного двісті п'ятдесят півторакілограмових полотняних мішечків, наповнених змоченою керосином тирсою. За кілька днів до того Еггер зібрав чоловіків за святковою вечерею в наметі їдальні, щоб озвучити свої плани та вмовити йому посприяти.

— Я заплачу сімдесят грошів і чверть літра трав'яної настоянки, — виголосив він і обвів поглядом брудні обличчя чоловіків. Кілька останніх тижнів Андреас відкладав із платні

гроші — складав монети в маленьку скриньку для свічок і ховав усе в ямі під порогом.

— Ми хочемо вісімдесят грошів і півлітра! — повідомив чорноволосий слюсар, який лише кілька тижнів тому прибув на фірму з Ломбардії та швидко зажив авторитету в групі завдяки своєму вибухонебезпечному темпераменту.

— Дев'яносто грошів і без настоянки, — відізвався Еггер.

— Настоянка мусить бути.

— Тоді шістдесят грошів і півлітра.

— Згода! — вигукнув чорноволосий і для закріплення угоди гупнув кулаком по столу.

Томас Маттл здебільшого сидів на прискалку і контролював рухи чоловіків. Відстань між мішками в жодному разі не мала перевищувати два метри, інакше в написі виникнуть пробіли.

— Любов не має померти через дірки в буквах, агов, бевзю, — крикнув він і кинув у напрямку молодого такелажника, який саме залишив завелику відстань між літерами, каменюку завбільшки з кулак.

Мішечки порозкладали вчасно, перед самим заходом сонця. Ніч насувалася на гори, а Маттл підповз зі своєї скелі до першого мішка першої

літери. Окинув поглядом узгір'я, де рівномірно вишикувалися чоловіки, струсив зі штанів пилюку, витяг із кишені коробку сірників і підпалив паличку, обгорнуту змоченою в керосині ганчіркою, котра стирчала перед ним із землі. Чоловік підняв факел, змахнув ним над головою та видав найдзвінкіший і найгучніший у своєму житті радісний вигук. Майже одночасно з провалля з'явилося ще шістнадцять факелів — і чоловіки якомога швидше побігли вздовж лінії, підпалюючи один за одним мішки. Маттл тихенько захихотів. Він подумав, не ховаючи почуттів, про настоянку, яка чекає на нього, хоча вже відчував, як торкається шиї холодне дихання ночі, котра щохвилини нижче опускалася на гори.

Цієї самої миті внизу, у долині, Андреас поклав руку на Маріїне плече. Вони домовилися зустрітися на заході сонця біля пенька неподалік від старої кладки, і Еггерові полегшало, коли дівчина з'явилася вчасно. Вона одягла світлу лляну сукню. Дівоче волосся пахло милом, сіном і, як здалося Еггерові, трішки свинячою печенею. Він розстелив на пеньку куртку і запропонував Марії сісти. Хотів би показати їй щось — щось, чого, цілком можливо, вона ніколи не забуде.

— Щось гарне? — поцікавилася Марія.

— Може, й гарне, — сказав він.

Вони посідали вкупочці й мовчки дивилися, як сонце ховається за горами. Еггер чув, як калатає його серце. На якусь мить йому здалося, що воно б'ється не в грудях, а в пеньку під ним, наче затхле дерево знову поверталось до життя. Потім звіддаля пролунав радісний вигук Маттла, і Еггер показав у темряву.

— Диви, — сказав він.

За якусь секунду високо вгорі з протилежного боку долини спалахнули і розбіглися навсібіч, як зграйка світляків, шістнадцять вогників. Здавалося, рухаючись, вони гублять племенисті краплі, що складаються в одну тремтливую лінію. Еггер відчув поруч із собою Маріїне тіло. Поклав руку на плече і слухав, як тихенько дихає дівчина. Угорі, над схилом, сяйні лінії вигиналися дедалі ширшими дугами або замикалися в круглі зображення. Насамкінець над літерами засвітилися дві крапки, і Еггер зрозумів, що старий Маттл особисто проповз проваллям, щоб підпалити два останні мішечки з керосином. «Тобі, Маріє» було написано в горах мерехтливими буквами, такими величезними, що їх міг побачити кожен у долині.

«М» була достатньо кривою, крім того, в ній бракувало шматка, і здавалося, що хтось перерізав її посередині на дві половинки. Імовірно, щонайменше два мішечки не зайнялися або їх там узагалі не поклали. Еггер глибоко вдихнув, повернувся до Марії та спробував у темряві розібрати по обличчю, про що вона думає.

— Чи хочеш ти бути моєю дружиною? — запитав він.

— Так, — прошепотіла вона так тихенько, що Андреас не був певен, чи правильно її зрозумів.

— Хочеш бути нею, Маріє? — запитав він іще раз.

— Так, я хочу, — сказала вона твердо, і Еггер відчув, що від радості мусить беркицьнутися з пенька, але продовжував сидіти. Вони обійнялися, а коли випустили одне одного з обіймів, вогонь у горах уже згас.

Еггерові ночі більше не були самотніми. Біля нього в ліжку лежала й тихо дихала дружина. Часом він спостерігав за її тілом, котре вимальовувалося під ковдрою і, хоча вивчав його тиждень за тижнем краще, воно досі здавалося незбагненим дивом. Тепер Андреасу офіційно було тридцять три роки, і він знав свої обов'язки. Він мав

захищати Марію та дбати про неї — так він собі обіцяв і так воно й буде. Саме тому одного понеділкового ранку він знову стояв у бараці перед столом службовця.

— Я хочу працювати більше, — повідомив він і покрутив у руках свою вовняну шапку.

Представник фірми підвів голову, роздратовано подивився на нього й відрубав:

— Ніхто не хоче працювати більше!

— А я хочу. Саме тому, що в мене буде сім'я.

— То ти хочеш заробляти більше грошей, а не більше працювати.

— Якщо ви бачите це так, то в цьому теж є своя правда.

— Авжеж, гадаю, я бачу все саме так. Скільки ти заробляєш зараз?

— Шістдесят грошів на годину.

Службовець відхилився й визирнув із вікна, у якому серед хмари порохів виднілася верхівка Ханенцінне. Чоловік повільно провів рукою по лисині, видав придушене фиркання й подивився Еггерові у вічі:

— Ти зароблятимеш вісімдесят, але я хочу, щоб ти собі дупу рвав за кожнісінький гріш. Працюватимеш так?

Еггер кивнув, і службовець зітхнув, а потім сказав те, чого Еггер тієї миті й не зрозумів, але запам'ятав на все життя.

— Людина може купити в іншої людини кілька її годин, може вкрати кілька днів чи навіть забрати ціле життя. Але водночас ніхто не може забрати в людини навіть найкоротшої миті. Ось так воно, а тепер дай мені спокій.

* * *

Бригади фірми «Біттерманн і сини» тим часом просунулися в роботі далеко за межі місця, де росли дерева, і позаду них у лісі залишився майже півторакілометровий, завширшки подекуди до тридцяти метрів рубець. До запланованої гірської станції просто біля вершини Карляйтнера залишалося якихось чотириста метрів, але місцевість там була уривчастою та неприступною, а останній шматок був перегороджений майже перпендикулярною стіною, увінчаною вгорі навислим кругляком, котрий через його форму місцеві називали Велетенським Черепом. Цілими днями Еггер висів просто під підборіддям Велетенського Черепа, свердлив у граніті дірки й закручував у них товсті, як його

передпліччя, кріпильні гвинти, які потім підтримуватимуть довгу металеву драбину для технічної обслуги. Із прихованою гордістю Андреас думав про чоловіків, котрі колись лізтимуть цією драбиною і навіть не здогадуватимуться, що завдячують своїми життями йому і його майстерності. Під час короткого перепочинку Еггер звішувався з прискалку і розглядав долину. Кілька останніх тижнів старі вулиці підсипали і смалили, тож у тумані, що парувал, він міг бачити примарних людей, які безшумно, як здавалося звіддала, клали мотиками і лопатами гарячий асфальт.

Узимку Еггер залишився одним із кількох робітників фірми, чиї прізвища стояли в розрахунковому листі по заробітній платні. Разом із купкою інших чоловіків Андреас продовжував розширювати просіку й розчищати її від каміння, коренів і старих дерев. Поміж ними був також і Томас Маттл, який завдяки своєму лісовому досвіду, багатому, як саме життя, виявився надзвичайно корисним для фірми. Люди часто стояли по коліно в снігу й витягали коріння із замерзлого ґрунту, а вітер жбурляв їм картечку в обличчя шматочки криги, аж поки шкіра не починала кровоточити. Під час роботи вони розмовляли

лише в разі нагальної потреби, а за обідом сиділи мовчки під укритими снігом соснами та смажили на вогні хлібні палички. Повзли один за одним крізь підлісок, а під час негоди сиділи в прихистку якоїсь скелі й хукали на потріскані від холоду руки. Вони схожі на звірів, думав Еггер, повзуть землею, справляють нужду під найближчим деревом, такі брудні, що їх уже важко вирізнити з довкілля. Він також часто думав про Марію, яка чекала на нього вдома. Більше він не був самотнім, і хоча відчуття це залишалось незвичним, воно гріло чоловіка краще за жар, у вуглинка якого він засовував свої промерзлі, тверді як камінь, чоботи.

Навесні, коли почав танути сніг, а ліс сповнився таємничим крапанням і булькотінням, Еггерову бригаду спіткало лихо. Вони обробляли зігнутий під снігом європейський кедр, аж раптом напруга в деревині послабилася, зі стовбура пружиною вискочила скалка завбільшки з людину і проштрикнула молодому лісорубові Густлові Гроллереру праву руку. На біду, він саме здійснював її над головою, щоб ударити дерево сокирою. Гроллерер повалився на землю й витріщився на свою руку, яка лежала за два метри від нього.

Пальці досі стискали руків'я сокири. На мить навкруги запала моторошна тиша, здавалося, цілий ліс застиг і затамував подих. Урешті першим отямився й заговорив Томас Маттл:

— Ісусе, — сказав він, — це виглядає кепсько. — Чоловік узяв зі скриньки з інструментом металеву петлю, котрою гемблювали кору, і щосили затягнув її навколо обрубка Гроллерерової руки, з якого періщила темна кров. Хлопчина заволав, смикнувся з боку на бік верхньою частиною тіла й непритомно впав.

— Зараз ми це владнаємо, — пообіцяв Маттл і обгорнув довкола рани свій носовичок. — Так швидко ніхто не стікає кров'ю. — Хтось із чоловіків запропонував нарубати гілок і зробити ноші. Інший почав натирати обрубок жменею лісових трав, але його швидко відтіснили. Зрештою всі погодилися, що найкраще буде віднести хлопця так, як він був, до села, там покласти його на вантажну платформу дизельної вантажівки й відвезти до шпиталю. Слюсар із Ломбардії підняв Гроллерера із землі й закинув собі на плече, як порожній мішок. Виникла коротка суперечка з приводу того, що робити з рукою. Одні пропонували запакувати її та взяти із собою — можливо, лікарям

удасться її знову пришити. Цілу руку не пришиє назад навіть до дідька вправний лікар, заперечували інші, а якщо це навіть якось удасться, то вона просто заціпеніло й огидно висітиме Гроллерерові з плеча і ціле життя завдаватиме йому клопоту. Суперечку перервав сам Гроллерер. Він отямився й підвів голову над спиною слюсаря:

— Поховайте мою руку в лісі. Може, з неї виросте кущ порічки.

Поки решта чоловіків разом із колишнім лісорубом Густлом Гроллерером прокладала собі шлях до села, Еггер і Томас Маттл повернулися до місця, де сталося лихо, щоб закопати руку. Листя й земля, на котрих вона лежала, потемніли від крові, а пальці здавалися восковими й холодними, коли вони відтискали їх від руків'я сокири. На пучці вказівного пальця сидів маленький, чорний як смола жук-вусач. Маттл виставив перед собою закоцюблу руку й роздивлявся її, примруживши очі.

— Ото дивно, — зауважив він, — щойно це була частина Гроллерера, а тепер вона мертва й вартує не більше, ніж якась замшіла гілка. Як ти гадаєш, Гроллерер тепер узагалі ще Гроллерер?

Еггер стенив плечима.

— Чому б ні? Щоправда, тепер він Гроллерер із лише однією рукою.

— А якщо б дерево відірвало йому обидві руки?

— І тоді теж. Так би й залишався Гроллерером.

— А якщо б йому, скажімо, відірвало обидві руки, обидві ноги й півголови?

Еггер задумався.

— Може, тоді б він теж був Гроллерером... якоюсь мірою. — Проте тепер він уже й сам не був певен.

Томас Маттл зітхнув. Обережно поклав руку на скриньку для інструментів, і чоловіки викопали в землі яму, зробивши кілька рухів лопатою. Тим часом ліс ізнову почав дихати, і над головами чоловіків заспівали пташки. День був холодним, але тепер завіса з хмар розступилася, й сонячні промені падали мерехтливими пучками крізь дах із листя і робили землю сльотавою та м'якою. Вони поклали руку в невеличку могилку й закопали її. Останніми під землею зникли пальці. На мить із землі висунувся борошняний хрущак і знову сховався. Маттл покопирсався у своєму мішечку з тютюном і набив ним люльку зі сливового дерева, котру вирізьбив сам.

— Якесь неподобство із цією смертю, — зауважив він. — Людина із часом зменшується. Дехто — швидко, в іншого це може забрати більше часу. Від самого народження ти втрачаєш щось одне за одним: спочатку палець на нозі, потім руку; спочатку зуб, потім цілу щелепу; спочатку згадку, а потім пам'ять і так далі, аж поки взагалі нічого не залишиться. А потім тебе кладуть на вічний спочинок у яму, закопують її — та й по всьому.

— І буде Холод, — додав Еггер. — Холод, котрий вигризає душу. — Старий подивився на нього, потім скривив рота й плюнув, ледь не вціливши собі на люльку, на підступну кедрову скалку, де збоку виднілася Гроллерерова кров.

— Дурня! Не буде взагалі нічого, ані Холоду, ані, тим паче, жодних душ. Смерть — це смерть та й годі. Після неї вже нічого немає, жодного милосердного Бога. Якби милосердний Бог існував, то Царство Небесне не було б так до дідька далеко!

Томас Маттл покинув цей світ майже день у день через дев'ять років. Ціле життя він бажав померти за роботою, а сталося інакше. Томас Маттл заснув, миючись у таборі у ванні, у погнутому чудовиську з оцинкованого заліза, котрим кухар дозволяв скористатися в обмін на роботу.

Коли він прокинувся, вода була крижаною, і чоловік заслаб на застуду, після якої вже так і не одужав. Іноді вночі він, пітніючи, крутився на ліжку й плутано оповідав щось чи то про свою померлу матір, чи то про «лісового дідька-кровопивцю». А потім одного ранку підвівся й повідомив, що вже одужав і хоче працювати. Натягнув штани, підійшов до дверей, витягнув голову до сонця і впав мертвим. Його поховали на пологісній луці біля сільського цвинтаря, котру фірма викупила в громади. Майже всі наявні співробітники зібралися провести чоловіка й послухати бригадирів коротку римовану промову над домовиною. У ній ішлося про важку гірську роботу й чисту душу Маттла.

Томас Маттл був одним із тридцяти семи чоловіків, які, згідно з офіційними даними, загинули, працюючи у фірмі «Біттерманн і сини» до того, як вона збанкрутувала тисяча дев'ятсот сорок шостого року. Насправді їх було набагато більше — тих, хто за тридцять років поклав своє життя, будуючи підвісну дорогу. А вона лише розширялася, щоразу швидше. «Заради кожної кабіни хтось іде під землю», — сказав якось в одну зі своїх останніх ночей Маттл. Чесно кажучи, люди вже

тоді не сприймали його серйозно, вважали, що гарячка випалила чоловікові з мозку рештки здорового глузду.

Так добіг кінця перший рік Андреаса Еггера на фірмі «Біттерманн і сини», і першу Венденкоглерську повітряну підвісну дорогу (це була офіційна назва, якою, однак, послуговувалися лише бургомістр і туристи; місцеві називали її просто Блакитна Лізель, бо обидва небесно-синіх вагони були спереду такі пласкі, що нагадували бургомістрову дружину) урочисто відкрили, провівши пишну церемонію на гірській станції. На платформі зібралося з усієї долини чимало святково вбраних людей у темних костюмах і ще темніших сукнях, і священик благословив її, перекрикуючи вітер, а сутана на його тілі тріпотіла, наче розкуйовджене галчине пір'я. Еггер стояв поміж своїх колег, які розтяглися вздовж Велетенського Черепа, і щоразу, помітивши, що внизу, на платформі, люди аплодують, здіймав утору руки й голосно висловлював своє захоплення. У серці панувало дивне відчуття нестримності й гордості. Еггер почувався частинкою чогось більшого, чогось, що значно перевершувало його сили (включно з можливостями Еггерової уяви) і що, як йому

здавалося, рухатиме вперед життя не лише долини, а якимось чином і всього людства. Після того як кілька днів тому Блакитна Лізель під час своєї пробної подорожі, обережно похитуючись, гойдаючись, але без особливих пригод дісталася аж до вершини, стало здаватися, що гори втратили свою всеохопну могутність. А згодом з'являться нові підвісні траси. Фірма подовжила угоди ледь не з усіма робітниками і надала плани будівництва загалом п'ятнадцяти підвісних доріг, а між ними й конструкції, від якої волосся ставало дибки — вона пропонувала перевозити пасажирів разом із наплічниками й лижами не у вагонах, а на дерев'яних сидіннях, що просто висітимуть у повітрі. Еггер уважав цю вигадку радше сміховинною, але таємно захоплювався інженерами, котрі витискають зі своїх голів такі фантастичні речі. Очевидно, ані сніжні бурі, ані літня спека не могли затьмарити їхньої впевненості в собі й блиску їхніх повсякчас бездоганно начищених черевиків.

Минуло півжиття чи майже чотири десятки років, і влітку тисяча дев'ятсот сімдесят другого року Еггер стояв на цьому самому місці

та спостерігав, як високо над головою в супроводі ледь чутного дзижчання плавно пропливають сріблясті блискучі кабіни колишньої Блакитної Лізель. На платформі вгорі двері кабіни, протяжно зашипівши, відчинилися та випустили цілу юрбу туристів. Люди висипали з вагонів і порозбігалися горами, наче кольорові комахи. Еггер був злий на цих людей, що бездумно вилазили на стрімчаки і, здавалося, безупинно шукали якихось прихованих див. Він радо заступив би їм шлях, щоб поділитися своєю думкою, хоча, по суті, й сам не знав, у чому, власне, може їх звинуватити. Глибоко в душі — принаймні в цьому він міг сам собі зізнатися — Еггер заздрихав цим туристам. Він бачив, як вони стрибають по скелях у своїх кросівках і коротких штанцях, як несуть на плечах дітей і посміхаються у фотоапарати. А Еггер був зрештою лише стариганом, котрий вже ні на що не годився і радів, що ще може йти вперед більш-менш прямо. Він уже так довго жив на світі й бачив, як той змінюється і, здається, крутиться щороку швидше. Почувався якимось пережитком давно минулих часів, якоюсь колючою травою, яка, хоч куди б не рухалася, тягнеться до сонця.

Тижні й місяці після святкування відкриття гірської станції були найщасливішим часом у житті Андреаса Еггера. Він сприймав себе як маленьке, але не таке вже й даремне коліщатко гігантської машинерії на ім'я прогрес. Інколи, перш як заснути, уявляв, немов сидить у нутрощах цієї машини, а вона нестримно прокладає собі шлях лісами й горами, і він, незважаючи на жар власного поту, робить внесок до її безупинного просування вперед. Слова «*жар власного поту*» Андреас узяв із пошарпаного журналу, який Марія знайшла під лавицею в шинку й іноді ввечері читала йому вголос. Окрім різноманітних розмірковувань про міську моду, садівництво, утримання свійських тварин і загальну мораль, там іще була одна історія. У ній ішлося про збіднілого російського шляхтича, який узимку повіз свою кохану, доньку селянина, наділену рідкісними здібностями, через пів-Росії, щоб урятувати дівчину від переслідувань засліплених релігією сільських старійшин, серед яких був і її власний батько, і влаштувати в безпечному місці. Історія закінчувалася трагічно, але містила чимало так званих *романтичних сцен*, котрі Марія читала з ледь помітним тремтінням у голосі. У Еггера вони викликали дивну

суміш відрази й захоплення. Він прислухався до слів із Маріїних вуст і відчував, як шириться під ковдрою тепло, яке, як йому видавалося, от-от заповнить усю хатинку. Щоразу збіднілий шляхтич і дочка селянина мчали крізь засніжені степи в кареті, а позаду чувся тупіт кінських копит і розлючені крики переслідувачів, налякана дівчина притискалася до графової руки й витирала його щоку пругом своєї вже брудної від подорожі сукні; Еггер більше не міг цього зносити. Він відкидав із тіла ковдру і вдивлявся запаленими очима в миготливий морок під балками на стелі. Марія одразу відклала журнал під ліжко й задула свічку. «Ходи», — прошепотіла вона в темряві, і Еггер послухався.

Наприкінці березня тисяча дев'ятсот тридцять п'ятого року Андреас і Марія сиділи після заходу сонця на порозі й дивилися на долину. Кілька останніх тижнів видалися сніжними, але два дні тому весна заявила про себе несподіваним теплом, сніг усюди танув, а під карнизом над краєм гнізда вдень уже з'являлися дзьобики молодих ластів'ят. Від світанку до самісіньких сутінок батьки-ластівки літали з черв'яками й комахами в дзьобах, щоб

нагодувати своїх малят. Еггер зауважив, що «їхнього посліду мало б стати, щоб закласти новий фундамент», але Марії подобалися пташки, вона вважала їх летючими провісниками щастя, котрі відганяють від хати все лихе. Тож чоловік змирився з брудом, і гнізду дозволили залишитися.

Еггеровий погляд блукав селом і протилежним боком долини. У багатьох будинках уже за-світилися вікна. У долину якийсь час тому підвели електрику, і подекуди тут і там можна було побачити стареньких селян, що сиділи в кімнатах і здивовано витріщалися на світле сяйво. До табору вже теж прийшло світло, а з вузьких металевих труб майже перпендикулярно здіймався в захмарене небо димок. Здалеку здавалося, наче хмари, пришиті до дахів тонкими нитками, висять над долиною, як гігантські безформні повітряні кулі. Вагони Блакитної Лізель нерухомо застигли, і Еггер подумав про двох обслуговуючих техніків, які цієї самої миті снували всередині машини з маслянками та змащували коробку передач. Інша підвісна дорога вже була готова, а для третьої, довшої та ширшої, ніж ці дві разом, у сусідній долині вже почали вирубувати лісову просіку. Еггер дивився на свою уривчасту, вкриту снігом

землю, що простягалася просто перед очима. Він відчув, як усередині росте невеличка тепла хвиля задоволення, і хотів би підстрибнути та прокричати цілому світу про своє щастя, але Марія сиділа поруч, така спокійна й лагідна, що Андреас теж вирішив не підводитись.

— Може, ми могли б мати більше овочів, — сказав він. — Я можу збільшити город. Маю на увазі той, що за хатою. Топінамбур, цибуля, усяке таке.

— Це було б непогано, Андреасе, — відгукнулася жінка. Еггер глипнув на неї. Не міг пригадати, щоб вона колись зверталася до нього на ім'я. Це сталося вперше і видавалося дивним. Жінка хутко витерла чоло зворотнім боком долоні, і він відвів погляд.

— Треба подивитися, чи все може рости на такій землі, — повів далі Еггер і посвердлив носком черевика замерзлий ґрунт.

— Щось та й виросте. І це буде щось дуже чудове, — мовила Марія. Еггер знову кинув на неї погляд. Вона сиділа, трохи відхилившись назад, і обличчя майже неможливо було розгледіти в тіні від вхідних дверей. Virізнялися лише очі — дві блискучі краплі в темряві.

— Чому в тебе такий вигляд? — тихо запитав Андреас. Він несподівано відчув тривогу від того, що сидить біля цієї жінки, такої знайомої та водночас такої чужої. Вона трохи нахилила тулуб уперед і поклала руки йому на коліна. Долоні здалися Еггерові надзвичайно ніжними й білими. Просто неймовірно, що кілька годин тому вони рубали сокирою дрова. Він простяг руку й торкнувся Маріїного плеча і, хоча досі дивився на білі долоньки на своєму коліні, зрозумів, що вона всміхнулася.

Уночі Еггер прокинувся від незрозумілого шуму. Це було не більше ніж передчуття, м'який шепіт, що торкнувся стін. Чоловік лежав у темряві та прислухався. Відчував біля себе тепло дружини й слухав її тихе дихання. Врешті-решт Андреас підвівся й вийшов на вулицю. Теплий фен* кинувся йому назустріч і ледь не вирвав двері з рук. Небом мандрували чорні хмари, а між ними досі визирав брудний блідий місяць. Еггер зробив кілька кроків лукою. Сніг був важкий і мокрий, усюди булькотіла тала вода. Чоловік думав про овочі та про те, що ще потрібно зробити.

* Фен, фьон — сильний, поривчастий теплий і сухий місцевий вітер, що дме з гір у долини. (Тут і далі прим. ред.)

Ґрунт тут не дуже плодючий, але цього вистачить. Вони могли б завести козу чи навіть корову, думав собі він, щоби мати молоко. Зупинився. Деся угорі пролунав такий звук, наче щось усередині гір із зітханням луснуло. Потім почувся глибокий набряклий гуркіт — і за мить земля під ногами задвигтіла. Раптом Андреасові стало зимно. За кілька секунд гуркіт змінився на високий звук, що протнув усе довкола. Еґґер нерухомо стояв і слухав, як почала співати гора. Потім чоловік побачив, як на відстані двадцяти метрів безшумно майнуло щось велике та чорне, і перш ніж зрозуміти, що це був стовбур дерева, Андреас рвонув уперед. Він біг глибоким снігом назад додому і кликав Марію, але наступної миті щось підхопило його й підкинуло. Він відчув, як його понесло, й останнє, що побачив перед тим, як його накрила темна хвиля, були власні ноги, що стирчали над ним простісінько до неба, наче загубили зв'язок із рештою тіла.

Коли Еґґер знову прийшов до тями, хмари вже зникли, й у нічному небі сяяв білим світлом місяць. Навколо в його сяйві височіли гори; їхні заледенілі верхівки здавалися вирізаними з бляхи, такими, наче збиралися розітнути небо своєю

гостротою й чистотою. Еггер лежав горілиць під дивним кутом. Він міг поворушити головою й руками, але ноги застрягли в снігу аж до стегон. Чоловік почав копати. Тягнув і смикав ноги обома руками і, коли врешті звільнив їх, здивовано побачив, що вони лежать, холодні й чужі, як дві колоди. Ударив себе кулаками по стегнам. «Та не залишайте мене самого», — сказав Андреас і врешті витиснув із себе хрипкий смішок, коли разом із кров'ю в ногах стрільнув біль. Спробував підвестися, але одразу ж знову вклякнув. Проклинав свої ноги, котрі ні на що не годилися, і кляв усе тіло, слабше за тіло маленької дитини. «Ну ж бо, підводься!» — сказав він собі, спробував іще раз, зміг підвестися і встати. Усе довкола змінилося. Лавина поховала під собою дерева і скелі й розправила землю. Сніг лежав, схожий у місячному світлі на велетенську ковдру. Андреас спробував зорієнтуватися по горах. Наскільки можна було зрозуміти, він знаходився на триста метрів нижче від своєї хатини, яка, либонь, лежала отам, вгорі, під насипаним сніжним курганом. Чоловік змусив себе йти. Виходило повільніше, ніж він гадав, сніг, принесений лавиною, був непередбачуваний — твердий як камінь, ніби

спікся з ґрунтом, а вже за два кроки — м'який і порошкоподібний, неначе цукор. Біль був нестерпний. Найбільше турбувала здорова нога. Здавалося, наче в стегні застрягла металева скіпка, яка з кожним кроком дедалі глибше впивалася до м'яса. Він подумав про ластів'ят. Хотілося сподіватися, що ударна хвиля не влучила в них. Тим паче гніздо було в добре захищеному місці, та й крокви він зробив на совість. Хоча нижні поперечини все одно потрібно буде підсилити; він муситиме обважнити дах камінням, а зворотний бік огородити захисною стіною. Він збудує її з покладених один на один уламків скель і глибоко вмурує до схилу гори. «Але каміння мусить бути пласким!» — голосно сказав собі чоловік. Зупинився на мить і прислухався, але жодного шуму не почув. Теплий вітер-фен зник, лише слабкий вітерець пощипував шкіру. Андреас рушив далі. Увесь світ навколо був тихий і мертвий. На якусь мить чоловікові здалося, що він — остання людина на землі чи принаймні в долині. Засміявся. «Що за дурня!» — сказав собі й попрямував далі. Остання ділянка під сніжним курганом виявилася стрімкою, і довелося долати її на чотирьох. Сніг під пальцями був розсипчастий і здавався

на диво теплим. Загадковим чином біль у ногах зник, але глибоко в кістках засів холод, і Андреас здавався собі легким і крихким, неначе скло. «Я вже йду», — повідомив він собі, чи Марії, чи ще комусь, хоча тієї ж миті зрозумів, що більше ніхто його не почує. Перехилившись тілом через горбочок, Андреас голосно схлипнув. Вкляк на снігу й обвів поглядом залиту місячним світлом поверхню, де раніше стояв його дім. Прокричав у тиші ім'я своєї дружини: «Маріє! Маріє!» Зіп'явся на ноги й безцільно потинявся своєю ділянкою. Під схожим на пудру шаром снігу завглибшки до колін лежав інший — твердий і слизький, наче спресований катком. Довкола було розкидано черепицю, каміння й поламане дерево. Андреас упізнав металеве кільце зі своєї дощової бочки, а обабіч лежали його черевики. З підвищення на землі стирчав димар. Еггер зробив іще кілька кроків далі, туди, де, як він думав, мав знаходитися вхід. Упав на коліна й почав копати, аж поки кров не потекла з долонь і не забарвила сніг у темний колір. За годину Андреас просунувся десь на півтора метри в глибину, відчув під зраненими пальцями одну з поламаних лавиною, наче зацементованих, крокв

і припинив копати. Випростався і подивився високо в нічне небо, а потім упав долілиць і ввіткнувся обличчям у сніг, просякнутий власною кров'ю.

Минуло кілька тижнів, перш ніж усі шматочки світу стали на свої місця і події тієї ночі вишикувалися в головах мешканців долини в зрозумілу послідовність. Лавина зійшла о пів на третю ночі. Десь за п'ятдесят метрів від альпійської верхівки величезна брила відірвалася від засніженого карнизу і, розігнавшись, полетіла з гори вниз. Оскільки місцина там, де вона впала, була майже пласка, лавина швидко набрала швидкості й залишила по собі в долині зруйновану смугу. Снігові маси гупнулися близько заднього виходу із села й дісталися аж до протилежного боку долини, де вікликали незначну друторядну лавину. Її найпівнічніші хвости дотяглися аж до табору, де жили робітники фірми «Біттерманн і сини», і зупинилися врешті на відстані витягнутої руки від старої ванни Томаса Маттла. Лавина повиривала з корінням лісові дерева і тягла їх за собою, залишаючи глибокий рів, котрий простягнувся до пагорба біля сільського ставка. Селяни звітували, що чули глухий вибух, а потім шум і гуркіт,

наче велетенське стадо худоби галопом процокотіло з гір до села. Звукова хвиля змусила затремтіти шибки у вікнах, і в кожній хаті зі стін попадали фігурки Марії та розп'яття. Люди мерщій залишали свої будинки, вибігали на вулиці та втягували в плечі голови під хмарами сніжного пороху, який, здавалося, проковтнув зорі. Усі зібралися перед капличкою, і затихаючий гуркіт лавини супроводжувався шепітним хором жіночих молитов. Сніжні хмари поволі опустилися, щоб укрити все довкола пухкою білою ковдрою. У долині запала мертва тиша, і її мешканці зрозуміли, що все минулося.

Пошкодження були спустошливими, значно гіршими, ніж після великого сходження снігу тисяча вісімсот сімдесят третього року. Кілька найстарших селян вірили, що досі добре його пам'ятають, а на обійсті Огфайнера на сімейному вівтарі вирізьбили шістнадцять хрестів як німе свідчення про шістнадцять загиблих душ. Ця лавина вщент зруйнувала чи принаймні пошкодила більшу частину чотирьох маєтків, двох великих сіновалів, невеличкого бургомістрового млина на гірській річці, а до того ж іще п'ять бараків, де жили робітники, і табірний клозет.

Дев'ятнадцять корів, двадцять вісім свиней, безліч курей і лише шість овець із села зустріли свою смерть. Їхні туші витягали зі снігу трактором чи голіруч і спалювали разом із уламками деревини, які вже не піддавалися вторинній обробці. Смохід паленого м'яса висів у повітрі ще кілька днів і перебивав пахощі весни, яка нарешті настала, розтопивши сніги й відкривши поглядам увесь масштаб катастрофи. Тим не менш у неділю селяни зібралися в каплиці, щоб подякувати Господові за його доброту. Лише Божою ласкою можна було пояснити те, що лавина забрала життя тільки трьох людей: старого селянського подружжя Сімони і Хедвіга Йонассерів (сніг геть заблокував їхній будинок, і люди, коли змогли врешті дістатися до спальні, знайшли пару в ліжку в тісних обіймах — вони задихнулися, притулившись одне до одного обличчями), а також помічниці в заїжджому дворі, Марії Рейзенбахер, юної нареченої Андреаса Еггера.

Тієї лихої ночі чоловіки зібрали бригаду порятунку. Вони знайшли Еггерову хатинку, вкриту снігом, а він сам, скрутившись, лежав над діркою в снігу, котру голіруч викопав. Уже потім люди розповіли Андреасові, що, коли група

наблизилася до місця катастрофи, він не поворухнувся, і жоден із них не заклався би й на один гріш, що в темній купі, що була людиною, досі жевріє життя. Еггер не міг пригадати жодної подробиці свого порятунку, але схожа на сон згадка про факели, що виринули з нічної темряви й повільно рушили до нього, супроводжувала чоловіка до останніх днів життя.

Маріїне тіло накрили й поклали для прощання в капличці біля подружжя Йонассерів, а потім понесли до могили на громадському цвинтарі. Похорон відбувся в яскравому сонячному світлі, а над розкопаною землею вже дзижчали перші джмелі. Еггер сидів на стільчику, недужий та закоцюблений від горя, і приймав співчуття. Не розумів, що кажуть йому люди, і здавалося, вони простягають йому не руки, а якісь сторонні предмети.

На кілька наступних тижнів Еггер оселився в «Золотій сарні». Більшість часу він лежав у ліжку в крихітній кімнатці позаду пральні, котру йому запропонував господар. Поламані ноги зцілювалися повільно. Костоправ Алоїз Кламмерер помер уже кілька років тому (рак вигриз йому піднебіння, півщелепи і м'ясо на щоках так, що наприкінці крізь відкриту рану, наче через вікно, уже можна

було побачити зуби), тож довелося потрудити молодого громадського лікаря, що переїхав до села лише минулого сезону й заробляв переважно розтягнутими, звихнутими й поламаними кінцівками щоразу більшої кількості туристів і лижників. Фірма «Біттерманн і сини» заплатила лікарю гонорар, і Еггер отримав на свої ноги два блискучі білі шматки гіпсу. Наприкінці другого тижня під спину йому підклали пухку солом'яну подушку, дозволили сісти й випити молоко з горнятка, бо до того Андреас мусив сьорбати його з поливаної миски. Коли минув третій тиждень, чоловік уже достатньо оклигав, і господар із шинкарем опівдні кожного дня загортали його в попону, виймали з ліжка й уможували на вулиці біля дверей. Із березової лави видно було пагорб, де раніше стояв його дім і де тепер можна було розрізнити лише купи гальки, освітлені теплим весняним сонцем.

Наприкінці травня Еггер попросив одного з кухарчуків принести добре нагострений м'ясний ніж. Він рубав і колов гіпс, аж поки той не розпався на дві половинки і на світ не з'явилися ноги. Вони лежали на простирадлі, такі білі й тонкі, наче дві палички, з яких зняли кору, і здавалися Еггерові

ще дивнішими, ніж кілька тижнів тому, коли він витяг їх зі снігу холодними й заціпенілими.

Кілька днів по тому Андреас уже тягав своє змарніле тіло туди-сюди між ліжком і березовою лавицею, поки врешті не відчув, що ноги знову належать йому і достатньо зміцніли, щоб носити його на більші відстані. Уперше за кілька тижнів він знову натягнув штани й рушив до своєї ділянки. Ішов поваленим лавиною лісом і глипав на небо, повне маленьких круглих хмаринок, і на квіточки, котрі повитикалися всюди між пеньками і вирваними з корінням стовбурами дерев, — білі, кольору яєчного жовтка і блакитні. Чоловік намагався детально все роздивитись і запам'ятати на майбутнє. Хотів зрозуміти, що ж сталося, та коли за кілька годин дістався до свого подвір'я й побачив поламані крокви й дошки, збагнув, що вже немає чого розуміти. Усівся на камінь і подумав про Марію. Уявляв, що сталося тієї ночі, і перед очима поставали жахливі картини: Марія сидить у їхньому ліжку, випроставшись, витягнувши руки на ковдрі й широко розплющивши очі, прислухається до темряви. А вже за мить лавина гігантським кулаком розтрощить стіни й кине її тіло в холодну землю.

Восени, коли від сходження лавини вже минуло чи не півроку, Еггер покинув долину, щоб і надалі працювати на фірмі. У будь-якому разі до важких робіт із деревом його більше не залучали.

— Що нам робити з таким, як ти? — запитав службовець, коли Еггер безшумно прокульгав килимом і зупинився біля його столу, похнюпивши голову. — Ти більше не годний. — Еггер кивнув, і чоловік зітхнув. — Мені шкода, що з твоєю дружиною сталося лихо, — додав він, — але я, втім, не вважаю, що це має якийсь стосунок до підривних робіт. Останні вибухові роботи велися за кілька тижнів до лавини!

— Я теж, — погодився Еггер. Службовець схилив голову набік і на якусь мить втупився у вікно.

— Чи, може, ти, скажімо, гадаєш, що гора має пам'ять? — несподівано поцікавився він. Еггер стенув плечима. Чоловік усім корпусом нахилився набік, видав якийсь булькітливий звук і сплюнув у бляшаний горщик біля своїх ніг. — Тоді добре, — вирішив він урешті. — Фірма «Біттерманн і сини» збудувала на сьогодні сімнадцять канатних доріг і, можеш мені повірити, що на цім

справа не закінчиться. Люди шаленіють від можливості з'їхати з гори на шматках дошки. — Чоловік посунув носком черевика горщик і серйозно подивився на Андреаса. — Тільки Господь Бог знає, чому воно так, — вів далі. — Хай там як, а лінії потрібно перевіряти, треси контролювати, коліщатка змащувати, піклуватися про дахи вагонів тощо. Тобі ж не потрібен весь час твердий ґрунт під ногами, чи не так?

— Гадаю, не потрібен, — відгукнувся Еггер.

— Тоді гаразд, — погодився службовець.

Еггера призначили у невеличку групу — зграйку мовчазних чоловіків, чиї бородаті, спалені гірським сонцем обличчя не видавали жодних душевних поривань. Вони подорожували гірськими шляхами — щоразу частіше гудронованими — від однієї канатної дороги до іншої в критій вантажівці, сидячи здебільшого навпочіпки в кузові, і проводили технічне обслуговування, котре виявлялося занадто складним, щоб із ним могли впоратися місцеві робітники. Згідно зі своїм завданням, Еггер сидів у дерев'яному сидельці, яке чіплялося до сталевих тросів за допомогою самої лише страхувальної линви і коліщаткового механізму,

гальмувати який треба було руками, і повільно ковзав униз, чистячи троси від пороху, криги чи зашкарублого пташиного посліду та змашуючи їх свіжою олією. Ніхто не хотів братися за цю роботу, подейкували, що за попередні роки тут упало й розбилося на смерть двоє чоловіків, хоча обидва були досвідченими скелелазами. Сталося це через недогляд чи дефект матеріалу, або, можливо, просто через вітер, який розгойдував час від часу сталеві дроти аж на метр у кожен бік. Та Еггер не мав страху. Знав, що його життя висить на тонесенькій шворці, але щойно залазив у своє сидельце, прилаштовував коліщатковий механізм і застібав захисні карабіни, одразу ж відчував, як заспокоюється. Тієї ж миті сплутані розпачливі думки, що вкривали серце чорними хмарами, розчинялися в гірському повітрі, а замість них залишала-ся лише чиста скорбота.

Кілька місяців Еггер мандрував таким чином долинами, ночував у вантажівках чи кімнатах дешевих пансіонів, і цілими днями теліпався між небом і землею. Спостерігав, як лягає на гори зима. Він працював навіть під густим снігопадом, зішкрібав із тросів дротяною щіткою ожеледь, збирав з опор довжелезні бурульки, які розбивалися

далеко під ним із тихесеньким дзеньканням або ж їх безшумно ковтав сніг. Часто вдалині чути було приглушене ревіння лавин. Подекуди здавалося, що вони наближаються, і чоловік вдивлявся у схил, чекаючи на велетенську білу хвилю, що за мить понесе його і врешті поглине разом із дротами, опорами й цілим світом. Проте щоразу рев зникав десь далеко, і замість нього знову було чути дзвінкі перегуки галок.

Навесні дорога привела Андреаса назад у долину, де він залишався довший час, щоб почистити просіку біля Блакитної Лізель від уламків деревини і дати раду невеличкій тріщині у фундаменті опори. Він знову знайшов собі житло в «Золотій сарні», у тій самій кімнатці, де провів так багато днів зі зламаними ногами. Щовечора Еггер повертався з гір смертельно стомленим, з'їдав, сидячи на краю ліжка, останні крихти свого щоденного раціону і, щойно торкнувшись головою подушки, забувався важким сном без сновидінь. Якось він прокинувся посеред ночі з химерним відчуттям, поглянув на запилюжене віконце під дахом і побачив, що воно вкрите незліченною кількістю нічних метеликів. У місячному світлі здавалося, що крила комах світяться,

вони тріпотіли майже нечутно, із паперовим шелестом торкаючись шибки. Еггер спочатку подумав, що їхня поява мусить бути знаком, але й гадки не мав, що він міг би означати, тож заплющив очі та спробував знову заснути. Це, зрештою, лише міль, думав він собі, кілька дурнуватих малих нічних метеликів, — а коли знову прокинувся на світанку, комахи вже зникли.

Він залишався кілька тижнів у селі, яке, наскільки Еггер міг зрозуміти, швидко оговталось від наслідків лиховісної лавини, а потім рушив далі. Уникав поглядів на свою ділянку чи відвідин кладовища і навіть не посидів на березовій лаві. Пішов далі, знову висів у повітрі поміж горами та спостерігав, як змінюються одна за одною пори року, наче кольорові картинки, які йому нічого не казали, до яких йому було байдуже. Пізніше він згадував роки після лавини як порожні мовчазні часи, котрі повільно та майже непомітно знову почали наповнюватися життям.

Коли одного ясного осіннього дня Еггерові випав із рук рулон шліфувального паперу і, перш ніж нарешті промайнути між скелястими виступами, щоб зникнути серед камінюччя, пострибав униз, наче безтурботний цапок, чоловік уперше

за довгий час зупинився й роззирнувся довкола. Сонце вже було низько, і навіть віддалені верхівки гір мали такий чіткий вигляд, наче хтось щойно намалював їх у небі. Зовсім неподалік стримів самотній ледь жовтуватий явір, ще трохи далі паслися корови і відкидали довгі вузькі тіні, які крок за кроком подорожували разом із ними лукою. Під піддашком невеличкої повітки з телятами сиділа група туристів. Еггер чув, як вони теревенять одне з одним чи сміються, і голоси здавалися йому одночасно чужими й приємними. Він подумав про Маріїн голос і про те, як радо почув би його. Спробував пригадати його мелодику і звучання, але не вдалося. «Якби мені залишився хоча б її голос!» — гучно сказав сам собі, а потім повільно перехилився через найближчу сталеву балку, зліз і вирушив на пошуки шліфувального паперу.

За три доби, ввечері після холодного вогкого дня, проведеного за зішкрібанням іржі зі сталевих балок на гірській станції, Еггер зістрибнув з підніжки вантажівки й подався до невеличкого пансіонату, де оселився разом з іншими чоловіками. Шлях до його кімнати пролягав через вітальню господині, де пахло маринованими в оцті

огірочками. Пані вже похилого віку самотньо сиділа за столом, зібгавши лікті й заховавши обличчя в долоні. Перед жінкою стояло радіо, із якого зазвичай о цій годині або лунала духова музика, або неслися шалені промови Адольфа Гітлера. Проте цього разу радіо мовчало, і Еггер почув, як важко дихала в долоні старенька.

— Вам зле? — запитав він.

Господиня підвела голову й подивилася на нього. На жінчиному обличчі виднілися відбитки її пальців — бліді смуги, кров до яких поверталася не надто швидко.

— Ми почали війну, — відповіла вона.

— Хто таке сказав? — поцікавився Еггер.

— Та радіо, — відгукнулася старенька й кинула на пристрій неприязний погляд, і Еггер помітив, як вона потягнулася до потилиці та двома швидкими рухами розпустила вузол волосся. Довгі, жовтуваті, наче волокна льону, пасма впали жінці на шию. На коротку мить плечі затремтіли, ніби старенька збиралася схлипнути, але вона одразу ж підвелася та пройшла повз чоловіка коридором на вулицю, де привіталася з брудним котом. Тварина трохи потерлася господині об ноги, а потім обидві постаті зникли за рогом.

Наступного ранку Еггер вирушив додому, аби записатися до війська. Він пристав на це без особливих роздумів. Рішення просто раптово виникло звідкись, наче Андреаса гукнули звіддаля і він зрозумів, що мусить піти на звук. Коли Еггерові було сімнадцять, його запросили пройти медичний огляд, але того разу Кранцштокер успішно заперечив проти цього, скориставшись аргументом, що, якщо вони збираються вирвати любого прийомного сина (котрий, між іншим, виявився найзапопадливішим працівником у цілій родині) із селянинових обіймів, щоб відправити його гатити зі зброї по макаронниках чи (ще гірше) багетожерах, то краще можуть спалити до пня ціле його обійстя в ім'я Господа. Тоді Еггер був у глибині душі вдячний дядькові. Хоча він і не мав у житті, чого втрачати, але мав іще багато того, що міг би здобути. Цього разу все було інакше.

Погода панувала достатньо спокійна, тож Еггер вирушив у дорогу пішки. Він ішов цілісінький день, заночував у якійсь stodolі, а як на світ благословилося — подався далі. Дослухався до рівномірного гудіння телефонних дротів, які нещодавно протягли вздовж дороги між вузькими стовпами, і спостерігав, як із першими променями

сонця з нічної темряви виростають гори, і хоча й бачив це дійство безліч разів, сьогодні відчув, як воно дивним чином схвилювало його. Не міг пригадати, щоб бачив колись у житті щось настільки гарне і загрозливе водночас.

Перебування Еггера в селі було короткочасним.

— Ви занадто старий. До того ж кульгаєте, — повідомив йому офіцер, що сидів у «Золотій сарні» разом із бургомістром і підстаркуватою машиністкою за господарським столом, накритим білою скатертиною і прикрашеним невеличкими прапорцями зі свастикою. Це й була приймальна комісія.

— Я хочу на війну, — сказав Еггер.

— Гадаєте, зможете бути корисним вермахтові? — поцікавився офіцер. — За кого ви нас маєте?

— Не будь дурним, Андреасе, і повертайся до роботи, — додав бургомістр, та й на цьому справу було вирішено. Машиністка поставила печатку на акті з однієї сторінки, а Еггер повернувся назад до канатних доріг.

Не минуло й чотирьох років, і в листопаді тисяча дев'ятсот сорок другого року Еггер знову опинився перед тією ж комісією, проте цього разу вже

не як доброволець, а як призовник. І гадки не мав, як так сталося, що вермахт раптом може потребувати когось на кшталт нього, та скидалося на те, що часи змінилися.

— Що ви можете? — запитав офіцер.

— Я розуміюся на горах, — повідомив Еггер. — Можу шліфувати сталеві дроти й пробивати дірки в скелях.

— Це добре, — зауважив офіцер. — Чули колись про Кавказ?

— Ні, — відгукнувся Еггер.

— Нічого страшного, — сказав військовий. — Андреасе Еггер, цим самим я підтверджую, що ви придатні до служби на війні. Вам призначено благородне завдання — звільнити Схід!

Еггер глипнув у вікно. Надворі задощило, і рясні краплі застукотіли в шибку, у кімнаті зробилося темно. Краєм ока він побачив, як бургомістр повільно схилився над столом і втупився в його поверхню.

Загалом Еггер провів у Росії понад вісім років — менш ніж два місяці на фронті й решту часу в таборі для військовополонених, десть у просторих степах північніше від Чорного моря. Хоча спочатку

його місія здавалася зрозумілою (ішлося про звільнення східних земель, охорону нафтових родовищ, а також захист запланованих об'єктів видобутку нафти та технічний догляд за ними), за кілька днів Еггер уже не міг напевно сказати, чому він тут і за що чи проти кого взагалі воює. Здавалося, що цими чорними як смола кавказькими зимовими ночами, коли на обрії над гірськими хребтами палаючими квітами розцвітав гарматний вогонь, а його відблиски лягали на перелякані, розпачливі чи відчужені солдатські обличчя, кожна думка про сенс чи його брак задихалася, ще не сформувавшись. Еггер ні про що не запитував. Він виконував накази — та й годі. До того ж, гадав чоловік, із ним могли статися значно гірші речі. Уже за кілька тижнів після його появи в горах два мовчазні й вочевидь добре знайомі із навколишньою місцевістю камрати привели його вночі до вузького скелястого плато на висоті близько чотирьох тисяч метрів. Там він мусив залишатися, поки його не покличуть назад, пояснив один із начальників, з одного боку, щоб підготувати рядок отворів для підривних робіт, а з іншого, — щоб охороняти передові позиції та утримувати їх, якщо доведеться. Не те щоб Еггер був незадоволений своїм

завданням, та він гадки не мав, про які саме передові позиції йдеться і що взагалі розуміють під цими «позиціями». Двійко камратів залишили йому зброю, намет, ящик із провіантом і пообіцяли повертатися раз на тиждень з усім необхідним. Еггер облаштувався, як тільки міг. Удень він свердлив десятки дірок у скелях, які нерідко спершу мусив звільнити від криги, а вночі лежав у наметі й намагався заснути, незважаючи на кусючий холод. До його спорядження належали спальний мішок, дві ковдри, зимові чоботи, підбиті хутром, і товста стьобанка, як у гірських мисливців. Крім того, він наполовину вбудував намет у замерзлий сніговий карниз, що принаймні хоч трохи захищало від вітру, який подекуди завивав так голосно, що аж заглушав гуркіт бомбардувальників і приглушені вибухи зеніток. Але навіть усього цього було замало, щоб не пускати холод досередини. Здавалося, мороз цілу ніч заповзав під одяг і під шкіру та чіплявся за кожне нервово волокно в чоловіковому тілі. Розводити багаття було заборонено під страхом смерті, але якби навіть було дозволено, плато знаходилося високо над смугою дерев, і ніде й близько не було ані гілочки, яку Еггер міг би спалити. Часом він умикав гасовий

примус, на якому грів собі консерви, але крихітний вогник, здавалося, лише кепкував із чоловіка. Він підпалював кінчики пальців, а решта тіла натомість мерзла ще гірше. Еггер боявся ночей — він лежав, скрутившись калачиком, у спальному мішку, а холод обпікав аж до сліз на очах. Часто чоловік бачив сні. Це були хаотичні сновидіння, сповнені болю й гримас, що виникали в хуртовині Еггерової душі, аби полювати на нього. Якось він збудився з такого сну, бо йому видалося, наче щось м'яке і рухливе скрутилося в наметі й витріщалося на нього. «Ісусе!» — видихнув Андреас стиха й почав чекати, коли його серце повільно заспокоїться. Потім змахнув із себе спальний мішок і виповз із намету. На темно-чорному небі не було жодної зірочки. Усе довкола зникло в темряві й абсолютній тиші. Еггер усівся на камінь і спостерігав за пітьмою. Знову відчув, як загупало серце, і тієї ж миті зрозумів, що він тут не сам. Не міг сказати, звідки з'явилося це відчуття, — бачив лише нічну темряву і чув гупання власного серця, але відчув десь ззовні близькість іще чогось живого. І гадки не мав, скільки сидів перед наметом і дослухався до пітьми, та перш ніж над горами з'явилися бліді смуги світла, Андреас зрозумів, де знаходиться його візаві:

з іншого боку ущелини, що огинала плато із заходу, зі стіни стирчав прискалок, десь за тридцять метрів навпростець і занадто вузький, щоб там могла стійко стояти хоча б коза. На пристінку стояв російський солдат, і його постава швидко чіткішала в променях ранкового світла, що дедалі ширилось. Він просто стояв там, незбагненно нерухомо, і дивився на Еггера, котрий своєю чергою сидів на каменюці й не наважувався поворухнутися. Солдат був молоденький і мав сумирне обличчя міського хлопця, гладеньке, білосніжне, й химерно скошені очі. Свою зброю — козацьку гвинтівку без штика* — він тримав на ремені, перекинутому через плече, а ліва долоня спокійно лежала на її руків'ї. Росіянин дивився на Еггера, Еггер дивився на росіянина, а довкола не було нічого, крім тиші кавказького зимового ранку. Пізніше Андреас не міг напевно сказати, хто з них поворушився першим, — у будь-якому разі солдатове тіло смикнулося, і Еггер підвівся. Росіянин забрав руку з гвинтівки й витер чоло рукавом, а потім повернувся й швидко, не озираючись, зник десь між скелями.

* Ідеться про гвинтівку Мосіна — Нагана, або трьохлінійну гвинтівку, яку використовували військові сили Російської імперії, Радянського союзу та багатьох інших держав від 1891 року до 1960-х років.

Еггер задумано постояв ще якусь мить. Збагнув, що щойно стояв навпроти свого смертельного ворога, але, коли той зник, самотність стала відчуватися ще гостріше, ніж до тієї миті.

Спершу два камрати з'являлися кожні кілька днів, як і домовлялися, щоб поновити його запаси їжі, принести за необхідності пару вовняних шкарпеток, нове свердло для каменю чи новини з фронту (перевага коливалася туди-сюди, були і втрати, і перемоги, в цілому не так просто було щось зрозуміти). Проте за кілька тижнів відвідини припинилися, і наприкінці грудня — згідно з Еггеровим підрахунком вишкрябаних свердлом на крижині зарубок, мав бути другий після Різдва день — чоловік уперше подумав, що вони вже більше ніколи не прийдуть. Коли за тиждень ніхто так і не з'явився, першого січня тисяча дев'ятсот сорок третього року Андреас Еггер рушив крізь глибокі сніги назад до табору. Він ішов тим самим шляхом, яким вони прийшли сюди майже два місяці тому, і відчув полегшення, коли незабаром замайоріли знайомі червоні стяги зі свастиками. Але не минуло й двох секунд, як Еггер раптово зрозумів, що це були не прапори

зі свастиками, які стирчали із землі вздовж межі табору, а червоні знамена Російської Радянської Соціалістичної Республіки. Із тієї миті Андреас завдячує своїм життям лише власному самовладанню, із яким, не зробивши ані кроку, зняв із плеча гвинтівку й кинув її так далеко, як тільки міг. Побачив, як зброя з приглушеним звуком зникла в снігу, та не встиг і оком змигнути, як почув крики вартових, що вже бігли до нього. Чоловік підвів руки, упав на коліна й похилив голову. Відчув удар у спину, беркицьнувся долілиць і почув, як лунають над ним глибокі російські голоси, наче незрозумілі звуки якогось іншого світу.

Два дні Еггер зіщулювався разом із двома іншими полоненими в недбало збитій, вистеленій повстю дерев'яній скрині, півметра завширшки й завдовжки та менш ніж метр заввишки. Майже весь час виглядав назовні крізь тріщину й намагався по рухах за межами скрині здогадатися про плани росіян щодо його власного майбутнього. Коли нарешті на третій день цвяхи з вищанням витягли з дерева й стіни з дощок розпалися в боки, яскраве зимове світло так боляче вкололо Еггера в очі, що він аж злякався, що більше

ніколи не зможе їх розплющити. Щоправда, зміг уже за мить, але відчуття колючої яскравості, котра, здавалося, навіть ночі наповнювала сяючим світлом, не полишало його ще довгий час після завершення військового ув'язнення і зникло зовсім аж за кілька років після повернення додому.

Перевезення до табору неподалік Ворошиловграда тривало шість днів, які Еггер провів серед скинутих на купу полонених на відкритій платформі вантажівки. Це була жахлива подорож. Вони їхали крізь холодні дні й крижані ночі під темним, розірваним пострілами зеніток небом, минаючи широкі, відкриті, засніжені поля, де із розор стриміли закоцюблі людські й кінські кінцівки. Еггер сидів на задньому краю вантажної платформи і розглядав незліченні дерев'яні хрести, що оточили дорогу. Подумалося про журнал, із якого Марія так часто читала вголос, а потім і про те, як мало був схожий описаний там зимовий краєвид на цей зранений, закутий кригою світ.

Один із в'язнів, невисокий кремезний чоловічок, що намагався захистити голову від холоду дрантям, яке колись було кінською попоною, уважав, буцімто хрести насправді не такі сумні,

як здаються. Це лише дороговкази, які повідомляють прямий шлях на небо. Чоловіка звали Гельмут Мойдашль, і він був мастак посміятися. Сміявся зі снігу, що шмагав його по обличчю, сміявся з твердих, як цегла, скорінок хліба, які кидали з мішка їм на платформу. Із цього хліба варто радше будувати порядні будинки, зауважував він і сміявся так голосно, що обидва їхні російські вартові теж заходилися сміхом. Часом він махав літній жінці, що перевіряла, чи не залишилося, бува, на вкритих снігом тілах покійників чогось істівного чи якогось придатного одягу. Якщо вже їдеш прямісінько в пекло, мусиш сміятися разом із дідьком, казав він, це нічого не коштує, зате все інше стає стерпнішим.

Гельмут Мойдашль був першим із довжелезної низки тих, чию смерть довелося побачити Еггерові у Ворошиловграді. Коли вони прибули на місце, Гельмута вже наступної ночі прихопила гостра гарячка, і з бараку впродовж кількох годин можна було почути крики, приглушені його власною дрантивою ковдрою. Наступного ранку його знайшли мертвим — напівоголений чоловік лежав, скрутившись, у кутку, і притискав до скронь обидва кулаки.

За кілька тижнів Еггер перестав рахувати мертвих, яких ховали в березовому гайку за табором. Смерть пасувала до життя, як пліснява до хліба. Смерть стала суцільною гарячкою. А він сам перетворився на суцільний Голод. У стіні бараку була тріщина, куди задував зимовий вітер.

Еггера призначили до групи робітників, що складалася із приблизно сотні людей. Вони працювали в лісі або в степу, рубали дерева, зводили з кругляків низькі стіни, горбалилися, збираючи картоплю чи ховаючи тих, хто помер минулої ночі. Узимку Еггер спав у бараці разом з іще майже двома сотнями інших чоловіків. Щойно температура трохи підвищилася, він почав лягати ззовні на купу соломи. Після того як уночі хтось помилково ввімкнув світло і з ковдри шугнули навітьоки тисячі клопів, Андреас радше волів спати просто неба.

Про кінець війни Еггер почув в одному з громадських клозетів. Він сидів на дошці над вигрібною ямою, оповитий хмарою зеленувато-блискучих мух, аж раптом двері несподівано розчахнулися, і якийсь росіянин, запхавши голову всередину, заволав: «Гітлер капут! Гітлер капут!» Оскільки Еггер, не заперечуючи, продовжував

тихенько сидіти, росіянин хряснув дверима й подався, регочучи, геть. Якусь мить ззовні можна було почути затихаючий сміх, а потім його поглинуло виття навчальної сирени.

Не минуло й трьох тижнів, як Еггер забув ейфорію вартового та збуджені нею сподівання. Той факт, що війна завершилася, важко було заперечити, проте він не надто вплинув на їхнє табірне життя. Робота залишалася такою самою, пшоняний суп був іще рідшим, ніж будь-коли, а мухи під балками відходку й надалі незворушно кружляли. До того ж більшість полонених вважала, що кінець війни був лише тимчасовим. Можливо, Гітлер і справді був «капут», аргументували вони свої слова, але за кожним божевільним уже стоїть наготові ще божевільніший, і врешті-решт лише питання часу, коли все це знову почнеться спочатку.

Однієї несподівано спокійної ночі Еггер сидів, загорнувшись у ковдру, перед бараком і писав листа своїй мертвій дружині Марії. Він працював на розчищувальних операціях у випаленому селі та й знайшов там майже непошкоджений аркуш паперу й огризок олівця, тож тепер повільно виводив великі хиткі літери.

Моя люба Маріє,
пишу тобі з Росії. Тут геть не так погано. Є робота і їжа, й оскільки гір тут немає, небо здається ширшим за те, що може побачити людина. Лише холод тут псячий. Зовсім інакший холод, ніж удома. Якби ж я мав хоч один із тих мішечків з бензином, яких колись мав досхочу, було б чудово. Але я не хочу жалітися. Дехто вже лежить закоцюблій і холодний у снігу, а я й досі роздивляюся зорі. Можливо, ти теж бачиш зорі. На жаль, я вже мушу закінчувати. Я можу писати лише повільно, а за горами вже розвиднюється.

Твій Еггер

Він згорнув листа, щоб той став якомога меншим, і поховав його в землю під своїми ногами. Потім узяв ковдру й повернувся до бараку.

Минуло ще майже шість років, перш ніж Еггеровий час в Росії добіг краю. Ніщо не віщувало звільнення, проте одного літнього ранку тисяча дев'ятсот п'ятдесят першого року полонених зігнали на плац перед бараками. Їх змусили роздягнутися й скинути одяг на одну велетенську

смердючу купу. Цю купу облили бензином і підпалили, і, поки чоловіки витріщалися на вогонь, на їхніх обличчях проглядав страх, що тепер їх застрелять або навіть гірше. Але росіяни сміялися й базікали один з одним, а коли котрийсь із них схопив за плече полоненого, притис до себе й повихляв із цією голою худющою примарою в кількох кумедних парних танцювальних рухах, більшості з них спало на думку, що цей ранок таки був добрим.

Чоловікам дали новий одяг і по хлібному окрайцю, і тієї ж години вони залишили табір, щоб помарширувати до найближчої залізничної станції. Еггер тягнувся в одному із задніх рядів. Попереду нього йшов молодик із великими, постійно переляканими очима, котрий ледь не за кілька перших метрів, жадібно вгризаючись, проковтнув свій хліб. Ковтнувши останні крихти, він повернувся і кинув погляд на табір, який уже лежав за кілометр від них і в мерехтінні сонячних променів здавався майже невпізнаваним. Хлопець посміхнувся, розтулив рота, аби щось сказати, але видав лише здавлений звук і заплакав. Він кричав і схлипував, а сльози й шмарклі текли широкими смугами по брудних щоках. Один зі старших

чоловіків, високий сивочубий, із подряпаним лицем, підійшов до юнака, поклав йому на тремтяче плече руку і сказав, що той люб'язно мусить припинити ревти. Бо, по-перше, це не принесе йому нічого значно кращого за просяклий слізьми комір сорочки, а по-друге, плач іще заразливіший, ніж поліартрит і бубонна чума разом узяті, а він не має ані найменшого бажання провести кілька тисяч кілометрів дороги додому поміж плаксивих прачок. На додачу було б не зайвим заощадити трохи сліз до повернення додому, бо там буде ще достатньо причин поревіти. Молодик припинив рюмсати, і Еггер, який ішов на два кроки позаду нього, чув лише довгі сухі звуки, із якими той кова-тав сльози і по-справжньому останні крихти хліба.

* * *

Перший час після повернення додому Еггер жив у збитому з дощок прикомірку позаду класу новозбудованої школи, який йому запропонувала громада за великодушної підтримки бургомістра. Бургомістр уже перестав бути нацистом і замість свастик знову повісив на вікна герань. У селі багато що змінилося. Вулиці стали ширшими. Кілька

разів на день, щоразу з меншими перервами, гуркотіли мотори, а смердючі, кіптяві дизельні потвори старих вантажівок з'являлися щоразу рідше. Від в'їзду в долину вгору торохкотіли блискучі автомобілі всіх можливих барв, випльовували на сільському майдані туристів, мандрівників і лижників. Багато хто із селян здавав кімнати. З більшості стаєнь позникали кури й свині, натомість у свинарниках тепер стояли лижі й палиці, а замість пташиного посліду і свинячого лайна пахло воском. У «Золотої сарни» з'явилися конкуренти. Власник «Сарни» щодня злостився на новий, нещодавно зведений заїжджий двір «У Міттергоффера», що стояв навпроти й пишався побіленим у ніжно-зелений фасадом і блискучим вітальним написом над дверима. Шинкар ненавидів старого Міттергоффера. І не міг збагнути, як чоловікові, що розводив корів, раптом спало на думку поставити в куток свої вила для гною та селити в себе замість коров'ячих черід туристів.

— Селянин є селянин і в житті не стане тракторником, — виголошував він, але в глибині душі змушений був визнати, що конкуренція не лише не шкодить його справі, а й навпаки — оживляє її. Коли наприкінці шістдесятих він нарешті помер,

будучи вже розсіяним стариганом, його єдина дочка успадкувала крім «Золотої сарни» ще три гостьові будинки, кілька гектарів землі, кегельбан під стайнями колишнього Лойдольтового обійстя й частку з роботи двох підйомників. Усе це несподівано перетворило незаміжню і дещо зашкарублу жінку на найбажанішу партію в долині. Навіть незважаючи на те, що їй було вже далеко за сорок.

Еггер сприйняв усі ці зміни з тихим подивом. Уночі він, бувало, слухав віддалений металевий брязкіт залізних опор уздовж косогорів, які тепер називалися схилами, а вранці часто просинався від галасу школярів за стіною позаду узголів'я його ліжка. Шум різко переривався, щойно учитель заходив до класної кімнати. Андреас пригадував власне дитинство, кілька шкільних років, які в ті часи простягалися перед ним нескінченно довго, а тепер здавалися короткими й швидкоплинними, наче й оком не встиг змигнути. Він узагалі заплутався в часі. Минуле, здавалося, викривлялося в усіх напрямках, а в спогадах перебіг подій переплутався, іноді навіть спотворювався й переоцінювався химерним чином щоразу по-новому. Він провів значно більше часу в Росії, ніж із Марією, проте роки на Кавказі

й у Ворошиловграді здавалися навіть коротшими, ніж останні дні з дружиною. Час на будівництві підвісних доріг у ретроспективі стиснувся до одного сезону, хоча здавалося, що він провів півжиття, звісившись із дишла, утупивши погляд у землю й випнувши маленькі білі сідниці у вечірнє небо.

За кілька тижнів після свого повернення Еггер зустрів старого Кранцштокера. Той сидів на хиткому ослінчику для доїння перед власною фермою, і Еггер привітався, проходячи повз. Кранцштокер спроквола підвів голову і, щоб упізнати Еггера, йому знадобився деякий час.

— Це ти! — сказав він крекочучим старечим голосом. — Як на зло, ти.

Еггер не зрушив із місця, роздивляючись старого, що сидів там, скоцюрбившись, і свердлив його жовтими очима. Його руки лежали на колінах, сухі, наче хмиз для грубки, а рот залишався напіврозтуленим і був цілком беззубий. Еггер чув, що двоє його синів не повернулися з війни і що він намагався повіситися на одвірку комори. Ламке дерево не витримало його ваги, і Кранцштокер вижив. Відтоді старий селянин доживав свої

дні, палко прагнучи смерті. Він бачив, як смерть сидить навколішках у кожному кутку, і щовечора був переконаний, що разом із темрявою на нього спуститься й вічний спокій. Але щоразу прокидався наступного ранку — ще більш хворим, ще більш похмурим, і смуток гриз його завзятіше, ніж раніше.

— Ходи-но сюди, до мене, — сказав він і витягнув голову вперед, наче курка. — Дай погляну, який ти!

Еггер зробив один крок до нього. Щоки старого запали, волосся, що колись було чорним і блискучим, стало білим і тонким, наче череп вкривало павутиння.

— Зі мною вже скоро все буде закінчено. Смерть ні з кого не зводить очей, — сказав старий. — Щодня я чую, як вона вже товчеться за рогом, але щоразу це лише сусідське стадо корів, чи пес, чи тінь якоїсь промайнулої душі.

Еггер стояв як укопаний. На якусь мить йому здалося, що він знову дитина, і чоловік злякався, що стариган може підвестися і виявиться високим, наче гора.

— А сьогодні це тільки ти, — вів селянин далі. — Такі, як ти, просто приходять з-за рогу, а інші

взагалі більше нікуди не прийдуть. Отака вона, справедливість. Колись я був Кранцштокером, а тепер поглянь на мене, що від мене лишилося: купа трухлявих кісточок, у яких життя рівно стільки, щоб не розсипатися просто на цьому місці пилюкою. Ціле життя я йшов випроставшись, кланявся тільки Господові Богу і більше нікому. І як Господь Бог віддячив мені за це? За це він забрав у мене двох синів. За це він відірвав від мого тіла мою власну плоть і кров. Та оскільки йому, цьому засранцеві, було замало, оскільки він ще не витиснув із такого старого селянина, як я, життя до останньої краплини, то він дозволяє мені сидіти щодень від світанку аж до ночі перед власним обійстям і чекати на Смерть. От я і сиджу так, що аж дупа болить, але єдині, хто приходить із-за рогу, — то кілька худобин, кілька тіней і ти, як на зло, ти!

Кранцштокер глипнув униз, на свої руки, на свої сухі, тонкі пальці. Він важко дихав, трохи засапано. Раптом підвів голову. Тієї ж миті одна рука зісмикнулася з коліна і вхопила Еггера за передпліччя.

— Тепер ти можеш отримати своє! — крикнув він тремтячим від збудження голосом. — Тепер ти можеш мене вдарити! Удар мене, чуєш? Прошу

тебе, удар мене! Будь ласка, забий мене нарешті аж до смерті!

Еггер відчув, як пальці старигана увіп'ялися йому в руку, і серце наповнилося крижаним жахом. Він випростався і зробив крок назад. Кранцштокер дозволив своїй руці впасти і знову тихо сидів там, втупивши погляд у землю. Еггер обернувся й пішов геть.

Ідучи вулицею, яка закінчувалася одразу за селом, Андреас відчув у шлунку дивну порожнечу. Глибоко всередині йому було шкода старого селянина. Подумав про ослінчик для доїння і побажав дядькові порядного стільця й теплої ковдри, та водночас побажав йому смерті. Ішов собі далі вузькими гірськими стежками аж до Піхлерзенке. Тут, угорі, земля була м'якою і росла коротка темна трава. На кінчику соломинки тремтіла крапля води, і ціла лука мерехтіла, наче всіяна бісером. Еггер подивувався цим дрібним тремтливим краплинкам, котрі так міцно чіплялися за траву, щоб потім усе одно колись упасти і всотатися в землю чи розчинитися в повітрі, поки не залишиться нічого.

Кранцштокер знайшов своє звільнення багатьма роками пізніше, одного осіннього дня

наприкінці шістдесятих років, коли сидів, схожий на тінь, у кімнатці та слухав радіо. Щоб мати змогу взагалі хоч щось зрозуміти, він нахилив тулуб над столом і тримав ліве вухо притиснутим до колонки. Коли диктор оголосив передачу, де грати-ме духова музика, старий раптом скрикнув, кілька разів ударив себе кулаком у груди і нарешті сповз зі стільця в супроводі музичних духових ритмів — заляклий і мертвий.

Під час поховання лило як із-під ринви, хода поволі просувалася залитою аж до кісточок вулицею. Еггер, котрий на той час уже перетворився на чоловіка за шістдесят, ішов у задніх рядах. Він думав про селянина, який ціле життя відганяв від себе власне щастя. Коли вони серед рясної зливи минали невеличке господарство колишнього обійстя Ахмандла, почувся гучний і надзвичайно дзвінкий дитячий сміх. Одне з вікон було прочиненим і яскраво світилося. У кімнатці перед велетенським телевізором сидів, мало не притуляючись носом до екрана, маленький син господаря. На його чолі мигтіли відблиски телевізора, хлопчик тримався однією рукою за антену, а другою від сміху ляскав себе по стегну. Він реготав так щиро, що навіть крізь дощову завісу

Еггер помітив, як від матового екрана відбиваються блискучі крапельки слини. Він подолав бажання зупинитися отам, притулитися лобом до вікна й посміятися разом із дитиною. Тим паче хода рухалася далі — темна й німа. Еггер бачив перед собою високо зіпнуті плечі присутніх і те, як стікав із них тоненькими цівками дощ. У ранніх сутінках попереду процесії похитувався, наче корабель, катафалк, а позаду й досі чувся дитячий сміх.

Хоча Еггер упродовж свого життя іноді розмірковував на цю тему, проте так ніколи й не обзавівся телевізором. Зазвичай він не мав грошей, або місця, або часу, і загалом скидалося на те, наче йому бракує всіх необхідних передумов для здійснення такої інвестиції. Скажімо, він навряд чи міг сповнитися тією інертністю, із якою люди годинами тупилися в мерехтіння екрану, і Еггер потайки дійшов висновку, що з часом від цього мутнішає зір і м'якшає мозок. Тим не менш від телевізора двічі залишились сильні враження, котрі Еггер пізніше раз по раз викликав із глибин пам'яті та вдивлявся в них із приємним острахом від згадок. Уперше це сталося у затильній кімнатці «Золотої сарни», де вже якийсь час стояв новісінький

телевізор марки «Імперіал». Еггер кілька місяців не з'являвся в шинку і здивувався так, що йому аж мову відібрало, коли, уже коло дверей, замість звичного бурмотіння гостей його зустріли дещо металеві голоси з телевізора в супроводі тихеньких шумів. Він подався углиб кімнати, де за столами розрізнено сиділо сім чи вісім людей, і всі вони загіпнотизовано тупилися в пристрій завбільшки з шафу. Еггер уперше в житті побачив телевізійну картинку так близько. Із магічною очевидністю вона рухалася в чоловіка перед очима і приносила в затхлу затильну кімнатку «Золотої сарни» цілий світ, про який він раніше не мав ані найменшого уявлення. Андреас бачив вузькі будинки, що пнулися до неба, дахи яких стирчали, наче перевернуті бурульки. З вікон хуртовиною надлітало паперове конфетті, і люди на вулицях сміялися, кричали, підкидали свої капелюхи і, здавалося, геть утратили глузд від радощів. Перш ніж Еггер зміг усе осягнути, екран розділився на частини, мовби від нечутного вибуху, але менш ніж за секунду шматки знову об'єдналися в уже нову сцену. На дерев'яній лавиці сиділи чоловіки в коротких сорочках і комбінезонах та роздивлялися темношкіру десятирічну дівчинку, яка вклякла

серед клітки й смикала за гриву лева, що розтягнувся перед нею. Тварина позіхнула, і можна було зазирнути їй у пащу, помережану темними нитками слини. Публіка заплескала, дівчинка заскочила левові на голову, і на мить здалося, що вона збирається зникнути у його гриві. Еггер засміявся, швидше від збентеження, бо й гадки не мав, як потрібно поводитися перед телевізором у присутності інших. Засоромився свого невігластва. Сам собі здавався дитиною, яка спостерігає за незбагненими заняттями дорослих: усе було якоюсь мірою цікавим, але видавалося, що конкретно його нічого не стосується.

І от тоді Еггер побачив те, що запало йому в самісіньке серце. Із літака вийшла юна панянка. Це була не просто якась дівчина, що спускалася трапом до злітно-посадкової смуги, а найчарівніше створіння, котре Андреас бачив у своєму житті. Її звали Грейс Келлі, і це ім'я здавалося чоловіковому вухові чужим і нечуваним та водночас єдиним, що могло б їй пасувати. Дівчина була вбрана в короткий плащ і махала щільному натовпу людей, що зібралися на злітному полі. Уперед протиснулася жменька репортерів, і поки дівчина відповідала на захекано вичавлені запитання, сонце

текло по її білявому волоссю і тонкій гладкій шиї. Еггер здригнувся від думки, що це волосся і ця шия були не блідою ілюзією, а чимось таким, чим володів хтось на цьому світі. Хтось торкався їх пальцями, а можливо, навіть гладив цілою долонею. Грейс Келлі помахала ще раз і засміялася темними широко розтуленими устами. Еггер підвівся та вийшов із шинку. Трохи потинявся безцільно вуличками села, а потім врешті сів на сходах перед входом до каплички. Дивився на пласку, стоптану незліченними поколіннями грішників землю і чекав, поки заспокоїться серце. Посмішка Грейс Келлі та смуток у її очах розбурхали чоловікову душу, і Еггер не розумів, що відбувається в нього всередині. Він ще довго сидів там, аж поки після того, як запала темрява, помітив, що добряче змерз, і подався додому.

Це був кінець п'ятдесятих років. Минуло чимало часу, і аж улітку тисяча дев'ятсот шістдесят дев'ятого року Еггер пережив новий, абсолютно інакший, але вражаючий досвід із телевізором, котрий у ті часи в більшості будинків став центром і найголовнішим змістом вечірніх родинних зборів. Цього разу Еггер сидів разом із майже ста п'ятдесятьма мешканцями села

в залі для зібрань нового Будинку громади і дивився, як два молодих американці вперше ступили на Місяць. Протягом майже всієї передачі в залі панувала напружена тиша, але щойно Ніл Армстронг торкнувся ногою вкритої пилюкою місячної поверхні, усі радісно загаласували, і здалося, що принаймні на кілька секунд із похилих селянських пліч упав камінь. Потім дорослі взялися за безкоштовне пиво, діти — за сік і пундики, а член громадської ради нагадав у короткій промові про велетенські зусилля, які роблять можливими отакі дива та, ймовірно, навіть заведуть людство бозна-куди. Еггер аплодував разом з усіма і, поки в телевізорі продовжували рухатися примарні привиди американців, що незбагненим чином зараз шпаціювали поверхнею Місяця над їхніми головами, чоловік відчув себе таємничо близьким і пов'язаним із селянами, які були тут, на Землі, у затемненій залі Будинку громади, де досі пахло свіжим будівельним розчином.

Одразу в день свого повернення з Росії Еггер пішов прямісінько до табору фірми «Біттерманн і сини». Якщо б він запитав когось перед цим,

не мусив би задурно йти. Бараки зникли. Табір розформували. Тут і там ще виднілися плями бетону чи стирчали порослі будяччям дерев'яні балки й свідчили про те, що колись тут жили й працювали люди. На місці, де за письмовим столом сидів представник фірми, тепер цвіли дрібні білі квіточки.

У селі Еггер дізнався, що «Біттерманн і сини» збанкрутіли одразу після війни. Останніх робітників відкликали ще за рік до того, оскільки фірма відгукнулася на справді розпачливий поклик Батьківщини і замість стальних опор і подвійних лебідок почала випускати зброю. Старий Біттерманн, палкий патріот, який ще за Першої світової війни залишив у могилі на Західному фронті одне передпліччя й скалки своєї правої вилиці, зосередився здебільшого на виробництві стволів для карабінів і кульових шарнірів для штурмових гармат. Із шарнірами все було гаразд, а от частина магазина деформувалася за високих температур. На фронті це призводило до жахливих катастроф і змусило старого Біттерманна врешті-решт повірити, що його вину в програній війні не можна недооцінювати. Він застрелився у гайку за власним будинком, скориставшись задля надійності

старою мисливською зброєю свого батька. Коли лісник знайшов чоловікове тіло під крислатою дикою яблунею, із розлущеного черепа зблиснула металева пластинка з вигравіюваною датою — 23.11.1917.

Підвісні дороги тепер будувало й обслуговувало інше товариство, і всюди, де Еггер рекомендувався, його відсиляли геть. Це називалося «він більше не підходить їм». Кількох років після війни виявилось достатньо, аби вдосконалити багато старих процедур, і, на жаль, у світі сучасного транспорту для таких, як він, не залишилося місця.

Вечорами Еггер сидів удома на краю ліжка й розглядав свої руки. Вони лежали в нього на колінах, могутні й темні, як болотяний торф. Шкіра була шорсткою та зморшкуватою, наче звірина шкура. Роки роботи в полі й у лісі залишили по собі рубці, і кожен із цих рубців міг би розповісти про невдачі, труднощі й успіхи, якби Еггер зміг пригадати їхні історії. З тієї ночі, коли він відкопував Марію зі снігу, нігті були вкриті тріщинами і вросли по краях. Ніготь на одному з великих пальців був чорним і мав посередині невеличку заглибину. Еггер

підвів руки ближче до обличчя й оглянув шкіру на зворотному боці долонь: місцями вона здавалася схожою на пожмакану білизну. Він бачив мозолі на пучках і вузлуваті потовщення на кісточках. У тріщини й канавки в'ївся бруд, котрому не могли дати раду ані щітка для коней, ані господарське мило. Еггер зауважив, як видаються під шкірою вени, і, піднісши долоні в тьмяному світлі до вікна, він помітив, як вони легенько тремтять. Це були руки старої людини, і він дозволив їм опуститися.

Довгий час Еггер жив на державну вихідну допомогу для військових репатріантів. Оскільки грошей ставало лише на найнеобхідніше, чоловік помітив, що хапається за будь-яку роботу, як за часів своєї молодості. Тепер, як і тоді, він повзав довкола в підвалах і сінниках, тягав мішки з картоплею, надривався в полі або чистив коров'ячі чи свинячі стайні, які ще залишилися. Він досі міг позмагатися зі своїми молодшими колегами, і траплялися дні, коли Андреас клав собі на плечі вражаючу триметрову копицю сіна та й тягнувся, повільно й хитко, донизу крутими узгір'ями. Проте щовечора чоловік падав

у ліжко, впевнений, що вже ніколи не зможе підвестися без сторонньої допомоги. Його крива нога тим часом майже перестала згинатися в коліні, а в шиї щоразу, коли він повертав голову хоча б на сантиметр, кололо так, наче від неї аж до кінчиків пальців на ногах простягалася пекуча нитка. Через це Еггерові доводилося лежати на спині абсолютно нерухомо й чекати, поки прийде сон.

Одного літнього ранку тисяча дев'ятсот п'ятдесят сьомого року Еггер сповз із ліжка ще до світанку й потупцював на вулицю. Зі сну його вирвав біль, який трохи полегшувався від руху на холодному нічному повітрі. Рушив Гайсенштайгом — козячою стежкою, що звивалася поміж залитими місячним сяйвом громадськими пасовиськами й огинала обидва схожих на спини поснулих тварин кругляки. Зрештою, після майже годинного підйому щораз менш уторованими околицями, Андреас дістався кам'яних утворень трохи нижче від Клуфтершпіце. Тим часом уже займався день і вдалині засяяли вкриті снігом вершечки гір. Еггер зібрався сісти, щоб відрізати своїм складаним ножем шматок від порваної шкіряної підошви, аж раптом позаду нього звідкись

виринув старигань і рушив до нього, широко розчепірівши руки.

— Любий, любий пане! — закричав він. — Ви ж справжня людина, чи не так?

— Гадаю, що так, — відгукнувся Еггер і побачив, як з-позаду скель вигулькнула ще одна постать — літньої жінки. Люди мали жалюгідний і розгублений вигляд, до того ж тремтіли від виснаження й холоду.

Чоловік уже збирався кинути до Еггера, але помітив ніж і застиг.

— Ви ж не збираєтеся нас убити? — поцікавився він.

— Господи на Небесах, змилуйся над нами, — пробурмотіла позаду нього дружина.

Еггер, не промовивши жодного слова, кинув ніж убік і подивився на обличчя обох старших людей, що вступилися в нього широко розплющеними очима.

— Любий пане, — повторив чоловік і мав тієї миті такий вигляд, наче ось-ось розплачеться, — ми йшли цілу ніч, щоб дістатися цього місця, де немає нічого, крім каменів!

— Нічого, крім каменів! — погодилася з ним жінка.

- Більше каменів, ніж зірок на небі!
- Господи на Небесах, змилуйся над нами.
- Ми заблукали.
- Куди не глянь — темна зимна ніч!

— І камені! — додав чоловік, і цього разу дійсно з'явилося кілька сльозинок, що пробігли одна за одною його щоками аж до шиї. Дружина старого благально зазирнула Еггерові у вічі.

— Мій чоловік уже хотів лягти, щоб померти.

— Ми зветимся Росковіц, — повідомив старий, — й одружені вже сорок вісім років. Це майже половина століття. Людям стає зрозуміло, що вони мають одне одного і ким вони одне для одного є, розумієте, пане?

— Не зовсім, — зізнався Еггер. — До того ж я не пан. Але, якщо бажаєте, я можу звести вас униз.

Коли вони спустилися до села, пан Росковіц на поліг на тому, щоб притиснути до себе Еггера, хоча той і опирався.

— Дякую! — мовив він розчулено.

— Так, дякую! — повторила його дружина.

— Дякуємо! Дякуємо!

— Уже досить, — сказав Еггер і на крок позадував. Дорогою з Клуфтершпіце страхи й розпач обох швидко розсіялися, а коли перші промені

сонця пригріли їхні обличчя, схоже було, що й втома швидко минулася. Андреас навчив людей, як можна зібрати росу з гірської трави, щоб утамувати спрагу, і майже увесь час вони трималися позад нього, базікаючи, наче діти.

— Ми хотіли б запитати вас, — сказав Росковіц, — чи не погодитеся ви показати нам кілька стежок. Схоже, ви знаєте околиці не гірше за власний городчик.

— Для таких, як ми, гірські походи на кшталт цього — не прогулянка в парку! — погодилася з ним дружина.

— Лише кілька днів. Просто видряпаємося в гори, а потім знову спустимося. Платнею можете не перейматися, вам не доведеться жалітися. То що скажете?

Еггер подумав про дні, котрі чекали на нього попереду. Потрібно нарубати кілька метрів дров і переорати картопляне поле, що зсунулося від дощу. Із страхом подумав про руків'я плугу у своїх руках, від якого не захищають навіть найгрубіші мозолі й уже за кілька годин починає пекти під пальцями.

— Так, — погодився він. — Із цього може щось вийти.

Цілий тиждень він водив двох літніх людей щоразу складнішими стежками і показував їм красу довколишніх краєвидів. Ця робота робила його щасливим. Мандрувати околицями виявилося нескладно, а гірське повітря видуло з голови похмурі думки. До того ж розмов було приємно мало, як на його смак: з одного боку, тому, що не дуже було про що їй говорити, а з іншого — тому, що пара позаду нього була занадто захекана, аби видобувати непотрібні слова зі своїх легень, які вже їй так ледь чутно посвистували.

Коли тиждень минув, пара надмірно палко попрощалася, і пан Росковіц запхав Еггерові до кишені куртки кілька купюр. Коли вони разом із дружиною врешті всілися у власне авто і зникли в напрямку батьківщини на туманних ранкових вулицях, обидва мали вологі очі.

Еггерові сподобалося це нове завдання. Узявши із собою намальовану власними руками табличку, котра, на його думку, містила найнеобхіднішу інформацію та водночас лишалася достатньо цікавою, щоб привернути погляди туристів до його служби, Андреас розташувався просто біля криниці на сільській площі й почав чекати.

ЯКЩО ВИ ЛЮБИТЕ ГОРИ,
ВАМ ДО МЕНЕ

Я (досвід життя на природі —
практично ціле життя)
пропоную:

Походи з багажем і без
Екскурсії (півдня або цілий день)
Скелелазні мандрівки
Прогулянкові тури в горах
 (для старшого панства, калік і дітей)
Супровід турів будь-якої пори року
 (якщо дозволяє погода)
Гарантовані сходи сонця для ранніх пташок
Гарантовані заходи сонця
 (лише в долині, бо в горах надто
 небезпечно)

Жодної небезпеки для тіла й душі!

(ЦІНА ЗА ДОМОВЛЕНІСТЮ,
АЛЕ НЕДОРОГО)

Вочевидь, табличка справляла враження, бо справи йшли добре від самого початку, тож Еггер не мав жодних причин повертатися до колишньої роботи найманим робітником. Він прокидався, як і раніше, коли ще й не зоріло, але замість поля тепер ішов високо в гори і спостерігав, як сходить сонце. У відблисках його перших променів здавалося, наче обличчя туристів світяться зсередини, і Еггер бачив, що люди були дійсно щасливими.

Улітку він часто водив екскурсії далеко за межі найближчого гірського гребеня, а взимку обмежувався коротшими прогулянками, які завдяки широким снігоступам навряд чи були менш виснажливими. Він завжди йшов попереду, не зводячи очей із можливих небезпек і чуючи, як сопуть за спиною туристи. Йому подобалися ці люди, навіть коли деякі з них намагалися пояснити йому, як улаштований світ, або поводитися ще якось по-ідіотськи. Еггер знав, що найпізніше за дві години підйому пиха випарується з їхніх голів разом із потом і залишиться лише вдячність, що шлях подолано, і втома в кістках.

Часом він минав свою колишню ділянку. За роки там, де раніше стояв його будинок, з гальки виросла така собі стіна. Улітку між кругляками

мерехтів білий мак, а взимку стрибали на лижах діти. Еггер міг спостерігати, як вони спускаються донизу схилом, злітають із лементом утору і пливають у повітрі, перш ніж вправно приземлитися чи покотитися снігом, як різнокольорові кулі. Він думав про дверний поріг, на якому стільки вечорів просидів разом із Марією, і про хвірточку з простим гачком замість замка, який він зігнув із довгого сталевого цвяха. Після лавини хвірточка просто зникла, як і чимало інших речей, що так більше і не з'явилися, коли розтанули сніги. Вони просто зникли, наче ніколи й не існували. Еггер відчував, як росте в його серці смуток. Він розумів, що міг би зробити у своєму житті ще так багато, ймовірно, навіть значно більше, ніж міг собі уявити.

Під час своїх екскурсій Еггер здебільшого мовчав. «Хто розтуляє пельку, затуляє вуха», — завжди повторював Томас Маттл, і Еггер поділяв таку точку зору. Замість того щоб говорити, він любив слухати людей. Їхня захекана балаканина відкривала йому таємниці чужих душ і світоглядів. Очевидно, люди шукали в горах щось, як вони самі вірили, давно загублене. Він ніколи не розумів, про що саме йшлося, але з роками щоразу частіше переконувався, що туристи, по суті,

спотикалися не через нього, а через якесь неосяжне, нездоланне, палке прагнення.

Одного разу, коли вони влаштували короткий перепочинок на верхівці Цванцігеркоглю, якийсь тремтячий від емоцій молодик ухопив Андреаса за плечі й закричав: «Хіба ви не бачите, яке тут усе надзвичайне!» Еггер глипнув на спотворене блаженством обличчя і відповів: «Та бачу, але зараз піде дощ, а щойно земля почне сунутися, можете забути про всю красу».

Лише одного разу за свою кар'єру гірського провідника Еггер ледь не загубив душу туриста. Це сталося одного весняного дня, десь наприкінці шістдесятих. Уночі зима вирішила знову повернутися, і Еггер хотів повести невеличку групу туристів панорамним шляхом вище від нового підйомника з чотирма кріслами. Коли вони минали кладку над ущелиною Гойслеркламм, товста пані послизнулася на мокрому дереві й утратила рівновагу. Еггер ішов просто перед нею і краєм ока побачив, як жінка змахнула руками і як злетіла вгору одна з її ніг, наче її смикнули до неба якоюсь невидимою шворкою. Ущелина під кладкою була двадцять метрів завглибшки. Чоловік потягся до жінки, не зводячи очей з її обличчя,

яке нахилилося дедалі нижче й нижче, наче в нападi побожності. Еггер почув, як застогнало дерево, коли туристка впала на спину. Останньої миті перед тим, як вона ковзнула б за край захисного парканчика та впала б у прірву, Еггер ухопив її однією рукою за щиколотку і, поки він дивувався, відчувши під пальцями незвично м'яку плоть, інша його рука вхопила жінку за рукав і витягла назад на місток. Туристка тихо лежала на ньому і, здавалося, з подивом розглядала хмарки.

— Це ледь не закінчилося погано, чи не так? — сказала вона. А потім узяла Еггера за руку, поклала собі на щоку і всміхнулася йому. Чоловік збентежено кивнув. Шкіра на її щоці була вологою. Він відчув долонею ледь помітне тремтіння, і дотик чомусь видався йому непристойним. Згадався дитячий досвід. Йому було тоді, певно, років одинадцять, і селянин витяг його серед ночі з ліжка, аби допоміг народитися телятку. Корова мучилася вже кілька годин, неспокійно сновигала по колу й натерла собі морду об стіну аж до крові. Врешті-решт тварина видала приглушений звук і лягла в сіно на бік. У миготливому світлі гасової лампи малий Еггер дивився, як обертаються її очі і як тече з її розколини липкий слиз. Коли

вже можна було побачити телячі передні ноги, селянин, який увесь час мовчки сидів на своєму стільчику, підвівся й засукав рукави. Теля більше не рухалося, а корова спокійно лежала. Раптом вона звела голову й заревла. Цей звук сповнив Еггєрове серце холодним жахом. «Усе вже позаду», — сказав селянин, і вони разом витягли мертве теля з тіла його матері. Андреасові випало тримати за шию. Шерсть була м'якою і мокрою, на якусь коротку мить хлопчикові здалося, що він відчув удар пульсу — самотній поштовх під пальцями. Він затамував подих, але ударів більше не було, і селянин витяг кволе тіло назовні. На вулиці вже займався світанок, малий Еггєр стояв у стайні, чистив підлогу, витирав коров'ячу шерсть соломною і думав про телятко, чиє життя тривало лише один-єдиний удар серця.

Товста пані засміялася.

— Гадаю, усе лишилося цілим, — сказала вона. — Лише стегно трохи болить. Тепер ми обидва можемо покульгати в долину пліч-о-пліч.

— Ні, — заперечив Еггєр і підвівся. — Кожен кульгає сам по собі!

Після Маріїної смерті Еггєр, траплялося, переніс безпомічних туристок через лісовий

струмок або вів їх за руку слизьким скелястим гребенем, але крім цього торкався жінки хіба що мимохіть. Було досить непросто знову призвичаїтися до життя, і Еггер у жодному разі не бажав позбутися того спокою, котрий плекав у собі роками. Чесно кажучи, він заледве міг зрозуміти Марію, а решта жінок так і залишилися для нього справжньою загадкою. Він не знав, чого вони хочуть чи не хочуть, і більшість із того, що вони казали й робили в його присутності, спантеличувало Андреаса, розлючувало або занурювало в щось на кшталт внутрішнього заціпеніння, з якого було дуже складно повернутися назад. Якось у «Золотій сарні» одна із сезонних робітниць притислася до нього своїм важким тілом, що пахло кухнею, і прошепотіла на вухо кілька вогких слів. Це так збентежило Еггера, що він стрілою вилетів із шинку, не заплативши за свою зупу, а потім півночі тинявся замерзлими стежками, щоб заспокоїтися.

Такі моменти щоразу здатні були розбурхати його душу, але траплялися щороку рідше, аж поки зовсім не припинилися. Сам він через це не засмучувався. Еггер колись мав кохану, а потім утратив її. Ніщо більше не могло із цим порівнятися,

і це здавалося Андреасові очевидним. І боротьбу із жагою, котра час від часу бубнявіла в ньому, він собі вигадав, щоб боротися із самим собою аж до скону.

Проте на початку сімдесятих років Андреас Еггер пережив іще одну пригоду, що принаймні на кілька осінніх днів змінила його наміри провести решту життя на самоті. Незадовго до того він зауважив, що настрої у класній кімнаті за стіною його спальні змінився. Звичний дитячий лемент став голоснішим, а коли лунав дзвоник, здавалося, що спалахи активності, які із полегшенням супроводжувалися радісними вигуками, тепер узагалі ніщо не стримувало. Причиною цієї новонабутої галасливої самовпевненості школярів став вихід на пенсію сільського вчителя, який витратив більшу частину свого життя на те, щоб посіяти в ліниві голови кількох поколінь селянських дітей, які навряд чи колись думали про щось більше, аніж тут і зараз, бодай основи читання і лічби. У разі необхідності чоловік охоче допомагав собі батіжком із власноруч скрученого бичачого хвоста. Завершивши свій останній урок, учитель відчинив вікно, викинув на трояндову клумбу скриньку із залишками крейди і того самого

дня повернувся до села спиною. Це занепокоїло членів громадської ради, тим паче що неможливо було так швидко знайти наступника, достатньо сміливого, щоби розпочати свою кар'єру між стадами корів і лижників. Рішення надійшло у вигляді Анни Холлер, учительки із сусідньої долини, яка вже багато років була на пенсії та з тихою вдячністю пристала на пропозицію тимчасово взятися за викладання. Анна Холлер мала інші ідеї щодо виховання, ніж її попередник. Жінка вірила у внутрішні сили розвитку дітей і повісила старий бичачий хвіст на шкільну стіну, де він роками вивітрювався та слугував підпорою дикому плющу.

Еггер тим часом нічого не петрав у новітній психології. Одного ранку він підвівся й рушив до класу.

— Вибачте, але тут занадто голосно. Людині, врешті-решт, потрібен спокій.

— Хто ви, заради Бога, такий?

— Мене звуть Еггер, і я живу за стіною. Ліжко стоїть приблизно ось там, просто позаду дошки.

Учителька зробила крок до нього. Вона була принаймні на півтори голови нижчою за Еггера, але з усіма цими дітьми за спиною, які витріщалися

на чоловіка зі своїх місць, справляла загрозливе враження і не була налаштована ані до найменших компромісів. Він радо сказав би ще щось, але натомість мовчки розглядав лінолеум під ногами. Раптом те, як він там стоїть, здалося дурнувтим: старий чоловік зі сміховинними скаргами, на котрого можуть тупо витріщатися навіть малі діти.

— Своїх сусідів ми не обираємо, — сказала вчителька, — але одне зрозуміло точно: ви — погано вихований неотеса! Вриваєтеся посеред мого уроку, незваний, незачесаний, непоголений, до того ж у спідньому, чи що це на вас таке?

— Це піжамні штани, — пробурмотів Еггер, гірко шкодуючи, що взагалі прийшов сюди. — Щоправда кілька разів заштопані.

Анна Холлер зітхнула.

— Ви цієї ж миті покинете мою класну кімнату, — сказала вона, — а коли помиєтеся, поголитеся й порядно вдягнетесь, тоді я дозволю вам знову зайти!

Еггер більше не повернувся. Він просто мирився із галасом або за необхідності запихав собі у вуха мох, щоб легше було із цим впоратися. Та, ймовірно, усе б так і залишилося, якби наступної неділі хтось тричі гучно не постукав йому

у двері. За ними стояла Анна Холлер і тримала в руках пиріг.

— Я подумала, що можу принести вам щось попоїсти, — повідомила вона. — Де стоїть стіл?

Еггер запропонував їй своє єдине місце для сидіння — саморобний ослінчик для доїння корів, а пиріг поклав на стару продуктову скриню, у якій через свій таємний страх, що настануть погані часи, зберігав кілька бляшанок із консерва-ми *«Хаггемайєрова найкраща печеня з цибулькою»* і пару теплих черевиків.

— Такі пироги часто бувають занадто сухими, — сказав він, і, прихопивши глиняний глечик, вирушив до криниці на сільській площі, одночасно думаючи про цю жінку, яка цієї самої миті сиділа в нього в кімнаті й чекала, коли ж можна буде порізати пиріг. Він гадав, що вона могла б бути його одноліткою, але багато років роботи вчителькою помітно зістарили її. Жінчине обличчя було вкрите дрібними зморшками, а між темного, зав'язаного тугим вузлом волосся вже проглядав перший білий сніг. На якусь мить перед його очима постала дивна картина: він побачив, як жінка не просто сидить на стільці й чекає, а уявив, що її проста присутність змінила,

збільшила кімнату, де він так багато років жив на самоті, якимось прикрим чином відкрила її навсібіч.

— То це тут ви мешкаєте, — сказала вчителька, коли Еггер повернувся з повним глечиком води.

— Так, — погодився він.

— Зрештою, людина може бути щасливою де завгодно, — зауважила жінка. Вона мала темно-карі очі та дружній теплий погляд, проте Еггеру було неприємно, коли вчителька дивилася на нього. Він потупився на свій окраєць пирога, витяг пальцями одну родзинку й непомітно випустив її на підлогу. З'їв пиріг і мусив визнати, що той був смачнішим над усе, що він їв за кілька останніх років, але радо зберіг цю думку при собі.

Пізніше Еггер не міг точно сказати, як уся ця справа набула свого розвитку. Вчителька Анна Холлер увійшла в його життя так само природно, як і з'явилася з пирогом перед дверима, і вже за короткий час заявила про свої права на простір, який, як вона, очевидно, вважала, належав їй. Еггер точно не знав, як із ним таке сталося, до того ж не хотів здатися неввічливим, тому ходив із нею на прогулянки, сидів на сонечку й пив каву, котру жінка завжди приносила із собою в термосі та про яку казала, що вона чорніша

за дідькову душу. Анна Холлер постійно мала наготові такі порівняння та й узагалі торохтіла майже безупинно, розповідала про уроки, про дітей, про своє життя, про того єдиного чоловіка, який уже давно був там, де заслуговував, і якому вона ніколи, ніколи, ніколи не мала йняти віри. Часом вона казала щось таке, чого Еггер не розумів. Учителька вживала слова, що їх він ніколи раніше не чув і про які в глибині душі думав, ніби вона сама їх вигадує, коли їй бракує правильних. Він дозволяв їй базікати. Слухав, кивав час від часу, іноді казав «так» чи «ні» і пив каву, що змушувала його серце калатати так, неначе він піднімався північним схилом Високого Кеммерера.

Одного дня вона вмовила його поїхати до вершини Карляйтнера на Блакитній Лізелі. Звідти, згори, можна оглянути ціле село, казала вона, і школа скидається на загублену коробочку сірників, а якщо примружити очі, можна розгледіти біля сільської криниці дітей, схожих на кольорові цяточки.

Коли кабіна рушила, злегка смикнувшись, Еггер розташувався біля одного з вікон. Відчував, як учителька зупинилася просто позаду нього й дивилася йому через плече. Подумав про те,

що вже роками не прав свою куртку. Зате минулого тижня він принаймні підвісив свої штани на півгодини в прозорій джерельній воді, а потім висушив на осяяній сонцем скелі.

— Бачиш там, унизу, опори? — спитав він. — Коли ми залили фундамент, один чолов'яга впав у нього. Перебрав напередодні й перекинувся на самий обід. Обличчям прямисінько в бетон. Лежав там і не ворухився, як мертва риба у ставку. Щоб витягти його, нам знадобилося чимало часу, бетон уже не був аж такий рідкий. Але той чоловік упорався, лише залишився сліпим на одне око. Від бетону чи від трав'яної настоянки, хтозна.

Діставшись до вершечку, вони трохи постояли на платформі, розглядаючи долину. Еггерові здавалося, що він мусить якось розважати вчительку, тож він показував їй на різні речі в селі: на рештки згорілої стайні; на поспіхом збудований у буряковому полі комплекс будиночків для відпочинку; на гігантський, укритий іржею та багряно-червоним дроком бак, котрий гірські мисливці після завершення війни залишили позаду капиці, і відтоді він слугував дітям схованкою під час ігор. Щоразу, побачивши щось нове, Анна Холлер сміялася. Часом вітер цілком

ковтав її сміх, і здавалося, що вона просто тихо промениться.

Коли раннього надвечір'я вони повернулися назад на станцію у долині, то ще хвилинку постояли поруч, спостерігаючи, як кабіна знову рушила у свій шлях нагору. Еггер не знав, що має сказати та чи взагалі мусить щось казати, тому радо промовчав. Із машинного відділення в підвальному приміщенні будівлі доносилося приглушене дзижчання моторів. Він відчув на собі погляд учительки.

— Я хочу, щоб тепер ти провів мене додому, — сказала вона і рушила вперед.

Жінка жила навпроти ратуші в маленькій кімнатці, яку на час заміни в школі їй надала громада. Вона приготувала на тарілці кілька скибочок хліба зі смальцем і цибулькою, а ззовні, на підвіконні, стояли дві пляшки холодного пива. Еггер з'їв хліб і випив пиво, намагаючись не дивитися на вчительку.

— Ви чоловік, — сказала вона. — Справжній чоловік зі справжнім апетитом, чи не так?

— Може, й так, — погодився він і стеновав плечима.

Надворі повільно темнішало, жінка підвелася, зробила кілька кроків кімнатою і зупинилася

біля невеличкого серванта. Еггер спостерігав із-заду, як вона схилила голову, наче загубила щось між дошками на підлозі. Жінчині пальці гралися з пругом спідниці, а на підборах ще й досі були налиплі земля й пилюка. У кімнаті було страшенно тихо. Здавалося, наче тиша, що запала над усією долиною, просто цієї миті зібралася в невеличкій кімнатці. Еггер прочистив горло, відставив пляшку й подивився на краплі, які повільно сповзали склом і розповзалися на скатертині круглою темною плямою. Біля серванта, нерухомо потупившись, стояла Анна Холлер. Спочатку жінка підвела голову, а потім руки.

— Людина часто самотня в цьому світі, — говорила вона. Потім обернулася. Запалила дві свічки й поставила на стіл. Запнула штори й зачинила двері на засув. — Ходи до мене, — сказала жінка.

Еггер досі тупився в темну пляму на скатертині.

— Я лягав лише з однією жінкою, — відгукнувся він.

— Не має значення, — сказала вчителька. — Мене це влаштовує.

Пізніше Еггер дивився на літню жінку, що лежала поруч із ним. Коли вони лягли в ліжко, вона поклала руки йому на груди, і серце під

ними гупало так голосно, що Андреасові здалося, наче ціла кімната рухається. У нього не виходило. Він не міг себе здолати. Лежав там нерухомо, наче прибитий цвяхами, і відчував, як важчає рука в нього на грудях, поки нарешті не впала між ребрами і не вмостилася в нього просто на серці. Еггер роздивлявся жіноче тіло. Вчителька лежала на боці. Голова сповзла з подушки, і волосся розкинулося на простирадлі темними пасмами. Наполовину відвернуте обличчя здавалося запалим і безплотним. Нічне світло, що просочувалося в кімнату крізь шпаринку в шторах, здавалось, губилося в кожній її зморшці. Еггер заснув, а коли знову прокинувся, учителька лежала на боці, скрутившись калачиком, і він чув її приглушені подушкою вологі схлипування. Якусь мить Андреас нерішуче продовжував лежати біля неї, а потім збагнув, що в цілому світі немає нічого, чим він міг би тут зарадити. Тихо підвівся й пішов.

Того ж року до села приїхав новий учитель, молодий чоловік із обличчям хлопчика і заплетеним у кіску волоссям до плечей. Він коротав власні вечори за в'язанням светрів і різьбленням із коренів дерев маленьких покручених розп'ять. Спокій і дисципліна минулих днів уже ніколи

не повернулися до школи, і Еггер при звичаївся до галасу за стіною своєї спальної кімнати. Учительку Анну Холлер він бачив відтоді лише один раз — вона минала сільську площу з кошиком для покупок. Ішла повільно, неприродно дрібними кроками, похнюпивши голову і, здавалося, поринувши у власні думки. Коли жінка помітила Еггера, просто підвела руку й помахала йому, згинаючи пальці, як махають маленьким дітям. Андреас хутко потупив очі. Пізніше чоловік картав себе за ту слабодуху мить. Анна Холлер залишила село так само тихо й непомітно, як і з'явилася в ньому. Одного холодного ранку вона ще до сходу сонця зайшла з двома валізами у поштовий автобус, сіла в останньому ряду й заплющила очі. Як оповідав потім водій, під час подорожі вона жодного разу їх більше не розплющила.

Тієї осені сніг випав рано. За кілька тижнів після від'їзду Анни Холлер лижники вже вишикувалися в довгі черги перед станцією в долині, і аж до пізнього вечора будь-де в селі можна було почути металеве клацання лижних кріплень і потріскування лижних черевиків. Одного ясного морозного дня, незадовго до Різдва, коли Еггер

повертався додому після засніженої прогулянки зі старшим панством, з іншого боку вулиці до нього наблизилася групка збуджених туристів у супроводі кількох місцевих, сільського жандарма та цілої зграйки гамірливих дітей. Два молодики в лижних костюмах улаштували зі своїх лиж щось на кшталт нош. Те, що на них лежало, транспортувати, вочевидь, можна було лише дуже обережно. Чоловіки обходилися із цим чимось із такою химерною повагою, що Еггеру спала на думку заповідливість, із якою паламарі повзають довкола вітваря під час недільної служби. Він перейшов дорогу, щоб детальніше роздивитися видовище, і від побаченого йому аж дух перехопило. На імпровізованих ношах лежав Рогатий Ганс.

Якусь мить Еггер думав, що втратив глузд, але сумнівів не було: перед ним лежав козопас, чи, краще сказати, те, що від нього залишилося. Його замерзле тіло було тверде як криця. Наскільки можна було зрозуміти, одної ноги бракувало, а інша стирчала з нош, вивернута під гротескним кутом. Руки були міцно згорнуті довкола грудей, плоть звисала з долонь засохлими клаптями, а кістки пальців, які тепер можна було майже цілком роздивитися, скрутилися,

наче пташині пазурі. Голова вигнулася на шиї далеко назад, наче хтось грубо смикав її. Крига згризла з кісток півобличчя. Щелепи з чорно-синіми яснами були вищирені, і здавалося, що чоловік посміхається. Хоча обох повік також не було на місці, очі залишилися неушкодженими й широко розплющеними, мовби витріщалися в небо.

Еггер відвернувся, зробив кілька кроків і знову зупинився. Його нудило, у вухах приглушено гуло. Він радо сказав би щось цим чоловікам, але що? Думки танцювали в голові, і він не міг сформулювати жодну з них, а коли повернувся назад, усі люди вже давно пішли. Вони рухалися вулицею далеко позаду, несучи свій крижаний вантаж у напрямку каплиці. З одного боку йшов жандарм, а з іншого, наче сухий корінь, стирчала до неба козопасова нога.

Кілька ласих до пригод лижників-бігунів знайшли Рогатого Ганса вище від траси, котрою рухалися, в одній із розколин льодовика Фернайс. Їм знадобилося кілька годин, щоб витягти чоловіка з криги. Розколина була вузька, тож звірі та птахи не становили загрози, а крига за роки законсервувала тіло. Лише ноги бракувало. Чоловіки висловлювали різні припущення: можливо, її відгризла

якась тварина, ще до того, як чоловік упав у розколину; можливо, йому розбило ногу брилою; а може, він у нападі розпачу сам її відрізав, щоб вивільнитися. Загадку не вдавалося розгадати, нога зникла, а обрубок не видавав таємниці. Це був просто обрубок, укритий тонким шаром криги, трохи потріпаний по краях і синьо-чорний посередині, точно такого ж відтінку, як ясна пастуха.

Мерця принесли до каплички, щоб кожен бажуючий зміг попрощатися. Але, окрім кількох туристів, які хотіли побачити таємниче, вкрите кригою й освітлене мерехтінням свічок тіло на власні очі та за можливості сфотографувати його з усіх ракурсів, не прийшов ніхто. Ніхто не знав Рогатого Ганса, ніхто не міг його пригадати, і, оскільки прогноз погоди передбачав зниження температури, пастуха поховали вже наступного дня.

Неочікувана зустріч приголомшила Еггера. Майже ціле життя минуло між зникненням Рогатого Ганса і його повторною появою. Він бачив на власні очі, як напівпрозора постать віддалялася великими стрибками та зникла в білому безгомінні хуртовини. Як пастух дістався до льодовика, віддаленого на кілька кілометрів? Що він там шукав? І що з ним врешті-решт сталося? Еггер

здригнувся від думки про ногу, котра, ймовірно, і досі стирчала з льодовика. Мабуть, через кілька років її теж знайдуть якісь збуджені туристи та принесуть на плечах до долини як химерний трофей. Хай би там як, Рогатого Ганса це вже не турбувало. Тепер він лежить у землі, а не в кризі, і так чи інакше знайшов свій спокій. Еггер подумав про незліченну кількість смертей у часи його перебування в Росії. Гримаси мертвяків у російських льодах були найжахливішим із того, що йому доводилося бачити. На противагу їм Рогатий Ганс здавався на диво щасливим. В останні миттєвості свого життя він посміхався небові, думав Еггер, а як відкуп запхав свою ногу дідькові в горло. Ця гадка сподобалася Андреасові — було в ній щось заспокійливе.

Але разом із нею його займали також інші думки: замерзлий козопас дивився на нього, наче крізь віконце в часі. У виразі його зверненого до неба обличчя було щось юнацьке. Коли Еггер знайшов його смертельно хворого в пастуховій хатинці й поніс у ношах для хмизу до долини, чоловікові було років сорок чи п'ятдесят. Еггерові вже давно виповнилося сімдесят, і він більше не почувався молодим. Життя й робота в горах залишили свій слід.

Усе в ньому було покривлене і перекручене. Спи-на, здавалося, прагнула вузькою дугою торкнутися землі. Щоразу частіше видавалося, що хребет уже росте крізь голову. Проте в горах він стояв так само стійко, як і колись, та жодного разу осіннім сильним низовим вітрам не вдалося вивести його з рівноваги. Але тепер Еггер стояв там, як дерево, що вже струхлявіло всередині.

* * *

У свої останні роки Еггер уже не приставав на пропозиції щодо роботи, котрих і без того щоразу ставало менше. Він гадав, що вже достатньо наді-рвався за своє життя. Крім того, йому щораз гірше вдавалося миритися з базіканням туристів і їхні-ми настроями, так само мінливими, як погода в го-рах. Одного разу він ледь не відкрутив вуха місь-кому юнаку, який настільки переповнився щастям, що виліз на скелю і, заплющивши очі, почав крути-тися довкола власної осі, аж поки не впав на землю, вкриту галькою. Звідти Еггер і решта групи й по-несли його до долини, поки той ридав, наче дити-на. Після цього Андреас завершив кар'єру гірського провідника й повернувся до власного життя.

За повоєнний час кількість мешканців у селі збільшилася втричі, а кількість ліжок для туристів — удесятеро. Це змусило громаду не лише будувати центр для відпочивальників із закритим басейном і спа-садом, а й збільшити шкільну будівлю, оскільки це вже давно було необхідно. Еггер поїхав геть ще до того, як прибули будівельники. Спакував свої скромні пожитки й переїхав до вже десятки років покинутої стайні за кілька сотень метрів від нижнього краю села. Стайня була прибудована до косогуру на кшталт печери, це мало перевагу — температура впродовж року коливалася всередині не надто помітно. Передню частину було зведено зі складених стосом вивітрених кругляків, і Еггер позаліплював дірки в них спочатку мохом, а потім цементом. Він також ущільнив тріщини у дверях, змастив дерево сосною живоцею і зішкрябав із петель іржу. Потім вийняв зі стіни дві каменюки і встановив на їхнє місце віконце й трубу для чорної від кіптяви грубки, котру знайшов у купі брухту в долині позаду станції крісельного підйомника до Бубенкогелю. Андреасові було зручно в новій оселі. Іноді тут, нагорі, ставало дещо самотньо, але він не вважав власну самотність вадою. Він нікого

не мав, але мав усе необхідне, і цього було досить. Із вікна було далеко видно, грубка була тепла, а їдучий сморід кіз і худоби геть зникне щонайпізніше після першої прогрітої грубкою зими. Найбільше Еггер насолоджувався спокоєм. До нього долинав лише тихий натяк на галас, котрий тим часом ширився долиною, а вихідними навіть переливався хвилями за гірські хребти. Часом літніми ночами, коли важкі хмари лягали на гори й повітря пахло дощем, Андреас лягав на матрац і прислухався до звуків тварин, що заривалися в землю над його головою. А взимку він щовечора чув звіддаля приглушений гуркіт ратраків*, що готували схили до завтрашнього дня. Щоразу частіше Еггер думав про Марію. Про те, якою вона була, і про те, якою могла би бути. Але ці короткі, скороминучі думки відпливали вдалечінь так само швидко, як клапті грозових хмар перед його вікном.

Оскільки тут не було нікого, з ким можна поговорити, Еггер розмовляв сам із собою чи з речами, що його оточували. Він казав: «Ти не годишся. Занадто кострубатий. Зашліфую тебе якимось

* Ратрак — машина для втрамбовування снігу на гірськолижних курортах.

каменем, а потім піду вниз, до села, і куплю порядний наждачний папір, щоб пошліфувати тебе ще раз. А тоді загорну твою ручку в шкіру. І ти гарно лежатимеш у руці. І матимеш добрий вигляд, хоча це не так уже й важливо, второпає?»

Або казав: «Погода таки робить людину жалюгідною. Особливо туман. Погляд тобі так і бігає, бо ти не знаєш, де знаходишся. Якщо так триватиме й далі, незабаром туман заповзе мені до кімнати і над столом запанує добряча мжичка».

І казав: «Скоро настане весна. Я вже бачив пташок. Щось завирувало в кістках. А глибоко під снігом уже проросли цибульки».

Часом Еггер сміявся із себе і своїх думок. Часом сидів самотньо біля столу, розглядав крізь вікно гори, якими тихо пропливали тіні хмарок, і сміявся, аж поки сльози не виступали.

Раз на тиждень він спускався до села, щоб заpastися сірниками й будівельними фарбами чи хлібом, цибулею та маслом. Еггер уже давно зрозумів, що люди в селі пліткують про нього. Коли він повертався з покупками додому на саморобних модернізованих санках, навесні обладнаних гумовими коліщатками, то бачив краєм ока, як за спиною схиляються одна до одної та починають

перешіптуватися їхні голови. Тоді чоловік обертався й кидав на них найлютіші погляди, на які тільки був здатен. Хоча насправді переглядання й обурення мешканців села були йому до одного місця. Для них він залишався лише стариганом, котрий жив у земляній норі, розмовляв сам із собою і щоранку присідав навпочіпки в крижаному гірському струмку, щоб помитися. З Андреасової власної точки зору, усе це йому якимось чином удавалося, а отже, існували всі причини бути щасливим. На гроші з часів, коли він отримував виплати як військовий репатріант, можна було ще якийсь час добре жити, він мав дах над головою, спав у власному ліжку, а коли сідав перед дверима на маленький стільчик, то дозволяв своєму погляду шугати так далеко й довго, аж поки очі йому не заплющувалися, а підборіддя не схилялося на груди. Як і всі люди, Еггер ціле життя носив у собі уявлення та мрії. Деякі з них він втілював сам, інші йому подарував хтось. Багато речей виявилися недосяжними або вислизали йому з рук, коли він уже майже дотягнувся. І коли в перші дні танення снігу чоловік виходив зранку зі своєї хатини, ішов до вологої луки, лягав на розкидані пласкі брили, торкаючись спиною прохолодних

каменів, а обличчям — перших теплих сонячних променів, Андреасові здавалося, що все не так уже й погано.

У цей самий час, час, коли вже розтанули сніги, у ранні передсвітанкові години земля парувала, а звірі вилазили зі своїх нірок і печер, Еггер зустрів Холодну Пані. Цілими годинами він крутився без сну на своєму матраці з боку на бік, а потім заспокоївся, ліг, склавши руки на грудях, і прислухався до нічних звуків. До вітру, що не знав спокою, крутився навколо даху хатинки і з приглушеним гупанням бився у вікна. Раптом стало несподівано тихо. Еггер запалив свічку і вгледівся у миготливі тіні на стелі. Знову задув свічку і якийсь час лежав, не рухаючись. Зрештою підвівся та вийшов надвір. Довколишній світ потонув у непроглядному тумані. Ще була ніч, але десь позаду цієї м'якої тиші вже зорів ранок, і повітря молоком мерехтіло в темряві. Еггер зробив кілька кроків схилом. Майже неможливо було роздивитися обриси власної руки просто перед очима, а коли чоловік простягнув її, схоже було, наче рука пірнула під бездонно глибоку поверхню води. Він рухався далі, обережно, крок

за кроком, пройшов гірським схилом іще кілька сотень метрів. Десь далеко вгорі лунав звук, схожий на протяжний свист бабака. Андреас зупинився й підвів очі. У просвіті туману сяяв місяць — блідий і голий. Обличчя раптом відчуло, як поворухнулося повітря, а вже наступної миті повернувся вітер. Він надлітав поодинокими поривами, розпушував туман і розривав його на лахміття. Еггер чув завивання буревію, коли той закрутився навколо найвищих скель і прошепотів у траві під чоловіковими ногами. Він пішов далі, минаючи смуги туману, що, наче живі, розступалися перед ним. Побачив, як розвиднилося небо. Побачив пласкі скелі, вкриті рештками снігу, ніби хтось розстелив на них скатертину. А потім побачив Холодну Пані, котра перетинала схил метрів за тридцять від нього. Її постать була абсолютно білою і спершу здалася просто клубами туману. Але майже одразу Еггер чітко розгледів бліді жінчині руки. Поношену шаль, що звисала з плечей. І волосся, неначе тінь на білому тілі. Мороз пішов поза шкірою. Аж тепер він уперше відчув Холод. Це не повітря було холодним. Холод ішов просто зсередини Еггерового тіла. Засів глибоко в серці й був жахливим. Постава рушила

до вузького скупчення скель, і, хоча вона швидко наближалася, Еггер не міг розпізнати її кроків. Здавалося, наче жінку тягне якийсь захований серед гір механізм. Андреас не наважувався поворухнутися. Жах сидів у його серці, але він дивним чином водночас відчував острах, що може налякати постать якимось звуком чи необачним рухом. Побачив, як вітер підхопив її волосся і на коротку мить оголив шию. І тоді Еггер усе зрозумів. «Обернись, — гукнув він. — Прошу, обернись і подивись на мене!» Але постать надалі віддалялася, і Еггер бачив лише її шию, де червонястим півмісяцем мерехтів рубець. «Де ти була так довго? — крикнув чоловік. — Я маю так багато чого розповісти тобі. Ти не повіриш, Маріє! Цілісіньке довге життя!» Вона не оберталася. Вона не відгукнулася. Чулося лише шурхотіння вітру, його завивання і стогони, коли він крутився над землею, підіймаючи за собою останній сніг.

Еггер самотньо стояв серед гір. Стояв довго і не рухався, а нічні тіні повільно збиралися довкола нього. Коли він нарешті поворушився, з-поміж віддалених гірських хребтів зблиснуло сонце і залило своїм світлом вершину. І світло те було таке м'яке і гарне, що Еггер міг би засміятися,

сповнений чистим щастям, якби не був настільки втомленим і збитим з пантелику.

Кілька наступних тижнів Еггер знову і знову сновигав скелястим схилом над своєю хатинкою, але ані Холодна Пані, ані Марія, ані ще хтось, хто міг захотіти явитися в цій подобі, більше не показувалися, і картинка в його пам'яті вицвітала, аж поки не зникла зовсім. Еггер узагалі став забудькуватим. Дійшло до того, що він, прокинувшись, цілу годину шукав черевики, котрі ввечері повісив сушитися на комин. Або, міркуючи про те, що він, власне, хотів приготувати собі на вечерю, впадав у якусь задумливу мрійливість, котра так виснажувала, що Еггер засинав (часто просто за столом, обіпершись головою на обидві руки), навіть нічого не скуштувавши. Часом перед тим, як піти спати, він ставив свого стільчика біля вікна, виглядав назовні та сподівався, що з нічного тла виринуть якісь спогади, що принесуть у його збентежену душу хоч трохи спокою. Але дедалі частіше перебіг подій вислизав від нього, речі дивним чином перемішувалися, і, щойно йому здавалося, що картинка перед внутрішнім поглядом ось-ось складеться, усе знову розпадалося або випаровувалося, як машинне масло на розпеченому залізі.

Щонайпізніше відтоді, коли одного морозного зимового ранку кілька лижників побачили, як Еггер голяка вийшов зі своєї хатинки на вулицю й потупцював босими ногами по снігу в пошуках пляшки пива, котру вчора виставив надвір охолоджуватися, деякі люди в селі стали вважати його божевільним. Це його не займало. Андреас знав, що його свідомість часто плутається, та божевільним він не був. До того ж тепер його вже мало цікавила думка інших і, оскільки пляшка пива після коротких пошуків таки знайшлася (просто біля стічної канави — вона тріснула від нічного морозу, і тепер пиво можна було лизати, як морозиво на паличці), Еггер із тихим задоволенням вирішив, що принаймні цього дня із його думками і вчинками все гаразд.

Згідно з його свідоцтвом про народження, яке, на Андреасову думку, не вартувало навіть чорнила з власної печатки, він прожив сімдесят дев'ять років. Протримався довше, ніж сам уважав за можливе, і в цілому міг бути задоволеним. Еггер пережив власне дитинство, війну і сходження лавини. Ніколи не шкодував себе, коли йшлося про роботу, перестрибнув незліченну кількість урвіщ між скелями та, ймовірно, зрубав

достатньо дерев, щоб цими дровами палити цілу зиму грубки маленького містечка. Знову і знову Еггерове життя висіло на тоненькій ниточці між небом і землею, а за останні роки як провідник туристів він дізнався про людей більше, ніж міг збагнути. Наскільки Андреасові було відомо, він не мав за плечима жодних вартих згадки боргів і ніколи не піддавався спокусам цього світу — пияцтву, розпусті й ненажерливості. Він збудував дім і спав у ліжках, стайнях і на вантажних платформах незліченну кількість ночей, а декілька — навіть у російському дерев'яному ящику. Він кохав, і йому довелося дізнатися, куди може завести кохання. Він бачив, як кілька чоловіків прогулювалися в місячному сяйві. Ніколи не відчував готовності повірити в Бога, і смерть не лякала його. Не міг пригадати, звідки він прийшов, і зрештою не знав, куди мав би йти. Але він міг озирнутися на час між цими подіями — на своє життя — і ні про що не пошкодувати, а лише щиро посміятися чи від душі здивуватися.

Андреас Еггер помер лютневої ночі і не десь на природі, як він часто собі уявляв, із сонцем за спиною чи зоряним небом над головою, а в себе вдома, за власним столом. У нього закінчилися

свічки, і чоловік сидів у тьмяному світлі місяця, котрий завис у чотирикутнику вікна, мов помутніла від пилюки й павутиння лампочка. Чоловік думав про речі, які мав би зробити в кілька наступних днів: купити трохи свічок, залатати наскрізну тріщину у віконній рамі, викопати перед хатиною яму завглибшки по коліно і щонайменше тридцять сантиметрів завширшки, щоб тала вода мала куди стікати. Погода сприятиме, у цьому він був упевнений. Якщо його нога в надвечірku залишалася спокійною, то й погода наступного дня була тихою. Від думки про ногу, про цю трухляву колоду, що так довго носила його цим світом, Еггера захлиснули дружні почуття. І одночасно він не знав, чи досі розмірковує, чи вже бачить сні. Почув якийсь звук зовсім близько коло свого вуха. М'який шепіт, яким говорять із маленькими дітьми. «Уже по-справжньому пізно», — почув, як промовив сам, і здалося, що його власні слова якоїсь миті пливли перед ним у повітрі, а потім вибухнули у сяйві маленького місяця у вікні. Еггер відчув у грудях гострий біль і побачив, як його власне тіло повільно хилиться вперед і голова лягає щокою на стільницю. Почув своє власне серце. А потім прислухався до тиші, коли воно

перестало битися. Терпляче чекав наступного удару. І оскільки жодного більше не почулося, відпустив усе і помер.

Його знайшов поштар, який за три дні постукав у віконце, щоб віддати громадську газету. Еггєрове тіло добре збереглося завдяки низькій зимовій температурі, і здавалося, що він просто заснув за сніданком. Похорон відбувся наступного дня. Церемонія була короткою. Парафіяльний священник застиг на морозі, поки могильник опускав труну в яму, яку перед тим невеличким екскаватором викопали в заледенілій землі. Андреас Еггєр лежить біля своєї дружини. На його могилі стоїть грубо витесаний, помережаний тріщинами вапняк, а влітку з нього ростуть блідо-фіолетові льонки*.

Одного ранку за менш ніж шість місяців до своєї смерті Еггєр прокинувся із внутрішнім неспокоєм, який випхав його з ліжка та з дверей, щойно чоловік розплющив очі. Був початок вересня, і там, де сонячні промені пробивалися крізь хмари, можна було помітити сяяння і зблиски автомобілів людей, котрі з якихось причин не могли заробити на туризмі й через це загачували

* Льонки — рід квіткових рослин родини Подорожникові.

щоранку дороги, щоб вчасно дістатися до своїх робочих місць із іншого боку долини. Егґерові подобалися ці кольорові ланцюги машин, котрі витягалися вздовж коротких доріг, аж поки нарешті їхні контури не зникали й не губилися в туманному світлі. Та водночас спостереження за ними засмучували Егґера. Він думав про те, що полишав околиці — якщо не враховувати поїздок до навколишніх канатних доріг і крісельних підйомників фірми «Біттерманн і сини» — лише одного разу, коли пішов на війну. Думав про те, як колись цією самою вулицею, що тоді була лише усіяним глибокими ярами польовим шляхом, уперше приїхав у долину на передку запряженого кіньми фургона. Цієї ж миті його поглинуло таке глибоке й пекуче бажання, що Егґер аж злякався, що від нього розтане серце. Він побіг, не оглядаючись. Так швидко, як тільки міг, кульгаючи і спотикаючись, побіг униз, до села, де на зупинці просто навпроти цибатого Поштового готелю вже стояв із заведеним мотором автобус п'ятого маршруту, який називали Лінією семи долин. «Куди їдемо?» — поцікавився водій, навіть не підвівши очей. Егґер знав цього чоловіка, той роками встановлював кріплення в лижній майстерні колишньої кузні,

а потім артрит покрутив його суглоби, і він перейшов до автобусної компанії. У його руках кермо здавалося маленькою іграшковою шиною.

«До кінцевої! — сказав Еггер. — Далі не вийде». Він купив квиток і всівся на вільне місце в задньому ряду між двома стомленими селянами, яких знав із вигляду і які чи то не мали грошей на власні автівки, чи то вже були занадто старими, щоб розумітися на техніці та швидкості. Коли автобус зачинив двері й рушив, Андреасове серце загуло, як скажене. Він відкинувся на сидінні й заплющив очі. Посидів так якийсь час, а коли випростався й розплющив очі, село вже зникло. Еггер роздивлявся те, що простягнулося вздовж дороги: невеличкі пансіони, що стирчали в полях. Зони відпочинку для автомобілістів. Вивіски заправок. Рекламні дошки. Готель, де з кожного відчиненого вікна висіла постільна білизна. Жінка біля паркана — однією рукою вона вперлася в стегно, нечітке обличчя розпливлося в цигарковому диму. Еггер намагався думати, але потік картинок стомив його. Незадовго до того, як заснути, він спробував знову викликати в собі те палке бажання, що скерувало його подалі від долини. Але його більше не було. На коротку мить Андреас

зауважив, як щось легенько запекло біля серця, але це виявилось лише фантазією, і, прокинувшись, чоловік не міг пригадати, чого він хотів і чому взагалі сидить у цьому автобусі.

На кінцевій зупинці Еггер вийшов. Зробив кілька кроків порослим бур'яном бетоном і зупинився. Не знав, у якому напрямку варто піти. Майдан, на якому він стояв, банки, низька вокзальна будівля, будинки навпроти нічого йому не казали. Завагавшись, зробив ще один крок — і знову завмер. Здригнувся. Від'їжджав так квалливо, що забув прихопити куртку. Не подумав про те, аби одягти капелюха чи зачинити хату. Просто побіг, а тепер каявся. Десь далеко чулися голоси, галас дітей, гупнули двері автівки, наблизився, а потім швидко стих шум мотора. Еггер тремтів так сильно, що радо потримався би за щось, аби не впасти. Він дивився на землю і не наважився поворухнутися. Бачив внутрішнім зором, як стоїть там — старий, безпорадний і загублений чоловік посеред порожнього майдану — і соромився, як ніколи раніше в житті. Тієї ж миті Еггер відчув на своєму плечі чиюсь руку. Коли він повільно обернувся, перед ним стояв водій автобуса.

— Куди саме вам потрібно? — поцікавився чоловік. Старий Андреас просто стояв там і розпачливо шукав відповідь.

— Не знаю, — зізнався він і довго й повільно хитав головою. — Я просто не знаю.

Дорогою назад Еггер сидів на тому самому місці, яке обрав, їдучи з долини. Водій допоміг йому зайти в автобус і провів у задню частину, не продовживши квитка і взагалі не кажучи жодного слова. Хоча цього разу Андреас не заснув, поїздка видалася йому коротшою. Він почувався краще, серце заспокоїлося, і, коли автобус уперше пірнув у блакитні тіні гір, тремтіння теж зникло. Чоловік дивився у вікно і точно не знав, що має думати чи відчувати. Він так давно не бував десь, що вже забув, що відчуваєш, повертаючись додому.

На сільській станції Еггер, кивнувши головою, попрощався з водієм. Насправді він хотів чимшвидше опинитися вдома, але, коли позаду залишилися останні будинки, а перед ним лежав тільки ступінчастий підйом до хатини, чоловік піддався несподіваному настрою і повернув ліворуч, на стежку, якою рідко хтось ходив і яка вела до безіменного зеленого, як мох, ставка, а потім зміїлася аж до Гльокнершпіце. Якийсь час він

ішов шляхом уздовж низки ґратчастих парканів, зведених громадою, щоб захистити село від лавин; а потім переліз через вузьку ущелину, загороджену для безпеки глибоко запхнутими в скелі металевими стовпчиками, і нарешті перетнув луку Карвізен у затінку западини. Трава тут була вологою та блискучою, а від землі ширився запах перегною. Еґгер квапився, іти було легко, і чоловік забув про втому та не відчував холоду. Йому здавалося, що з кожним кроком він залишає позаду себе якусь дрібку самотності й відчаю, що привели його вниз, на незнайомий майдан. Він чув, як кров стугонить у вухах, і відчував прохолодний вітер, що висушував піт на чолі. Прийшовши до найглибшого в западині місця, Еґгер зауважив, як майже непомітно поворухнулося повітря. Щось невеличке й біле затанцювало просто в нього перед очима. І одразу ж іще одне. А наступної миті повітря сповнилося незліченними дрібними клаптиками хмар, які повільно пливли й падали на землю. Спочатку Еґгер подумав, що це цвіт, звідкись принесений вітром, але був уже вересень, і в цих висотах давно нічого не цвіло. Аж тоді чоловік упізнав сніг. Сніжинки дедалі густіше падали з неба, лягали на скелі й на розкішні

зелені луки. Еггер пішов далі. Він уважно стежив, куди ступає, щоб не послизнутися, і через кожні кілька метрів витирав сніжинки з вій і брів зворотним боком долоні. У ньому прокинулася згадка, мимолітна думка про щось, що сталося дуже давно і перетворилося на розпливчасту картинку. «Уже не так далеко», — мовив він тихо, і зима впала на долину.

Літературно-художнє видання

ЗІТАЛЕР Роберт

Ціле життя

Головний редактор *О. С. Кандиба*
Провідний редактор *С. С. Скляр*
Технічний редактор *І. В. Бойко*
Дизайнери і верстальники
Д. В. Заболотських, В. О. Верхолаз

Підписано до друку 13.08.2016
Формат 84x108/32. Гарнітура Georgia
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,4
Наклад 2000 прим. Зам. № 5907

Термін придатності необмежений

ТОВ «Видавництво "Віват"»
Свідоцтво ДК 4601 від 20.08.2013

**Придбати книжки за видавничими цінами
та подивитися детальну інформацію
про інші видання можна на сайті
www.vivat-book.com.ua
Замовити книжку можна листом
Поштова адреса: 61037, Україна,
м. Харків, вул. Гомоненка, 10
e-mail: zakaz@vivat.factor.ua**

**З питань оптових поставок звертатися:
тел. (057) 714-91-73
Поштова адреса: 61037, Україна,
м. Харків, вул. Гомоненка, 10
e-mail: zakaz@vivat.factor.ua**

Віддруковано згідно з наданим
оригінал-макетом у друкарні
«Фактор-Друк»
61030, Україна,
м. Харків, вул. Саратовська, 51,
тел. +38 (057) 717-53-55

© Annette Pohnert, Carl Hanser Verlag

РОБЕРТ ЗІТАЛЕР

народився у Відні 1966 року. Письменник, сценарист, актор. Багаторазовий володар літературних премій та стипендій. Автор п'яти романів.

«Ціле життя» — перший роман, перекладений українською, 2016 року став фіналістом престижної Міжнародної Букерівської премії.

Роберт Зіталер оповідає історію Андреаса Ерґера — працівника канатної дороги, чоловіка поза часом, котрий насолоджується щасливими днями, страждає від смутку і врешті-решт зі здивуванням озирається на роки, що склалися в життя. Це проста і глибоко зворушлива історія — історія одного життя.

Кожен відтінок, кожне слово, кожне речення — усе на своєму місці. Надзвичайне досягнення для книжки такого невеликого обсягу.

Die Welt

ISBN 978-617-690-733-6

Інтернет-магазин
www.vivat-book.com.ua

Vivat
PUBLISHING